

Sinä, konteksti ja monitulkintaisuus

Yksikön 2. persoonan viittaukset arkikeskustelussa

KARITA SUOMALAINEN

1 Johdanto

Fennistiikassa on viime vuosikymmeninä tutkittu demonstratiivi- ja persoonaviittauksia vilkkaasti. Monissa tutkimuksissa painopiste on ollut nimenomaan erilaisten viittausmuotojen käytössä osana vuorovaikutusta, puhetilanteen jäsentämisen keinona (ks. Laitinen 1992, 1995, 2006; Laury 1997; Seppänen 1998; Etelämäki 2006; Helasvuo 2008; Lapalainen 2015; Suomalainen 2015; Priiki 2017; Uusitupa 2017; ks. myös Makkonen-Craig 2005; Visapää 2008). Näissä tutkimuksissa eniten huomiota ovat saaneet demonstratiivi- ja 3. persoonan pronominit (esim. Seppänen 1998; Etelämäki 2006; Priiki 2017). Sen sijaan persoonaviittausten tarkastelu referenssin näkökulmasta on kohdistunut lähinnä implisiittisiin (esim. nollapersoonaa, Laitinen 1995, 2006) tai eksplisiittisiin mutta epäspesifeihin (esim. passiivi, Makkonen-Craig 2005) persoonan ilmaisemisen muotoihin – kuten myös Helasvuo (2008: 186–187) toteaa.

Yksikön 1. ja 2. persoonan käytöstä on fennistiikassa tehty vain vähän persoonamuotojen viittaussuhteisiin keskittyvää tutkimusta. Yksikön 1. persoonaa referenssin kannalta on tarkastellut Helasvuo (2008), joka sivuaa artikkelissaan myös yksikön 2. persoonan avoimesti käytettyjä muotoja. Yksikön 2. persoonan avoimeksi tai yleistäväksi tulkittava käyttö on saanut huomiota muissakin viimeaikaisissa fennistisissä tutkimuksissa, joissa pääasiassa on keskitytty avoimen käytön kontekstipiirteiden ja vuorovaikutuksellisten funktioiden kuvaamiseen. On esimerkiksi osoitettu, että yksikön 2. persoonan viittaukset ovat erityisen yleisiä mahdollisuutta tai hypoteettisuutta ilmaisevissa lauseissa sekä sellaisissa konteksteissa, joissa puhuja tai kirjoittaja kuvaa omia kokemuksiaan toisille samastuttavina tai ainakin jollakin tapaa yleisluonteisina (Leino & Östman 2008; Uusitupa 2017; ks. myös Mäki 2014; Suomalainen 2015). Lisäksi on esitetty havaintoja siitä, että yksikön 2. persoonaa voidaan esimerkiksi nollapersoonaa vapaammin käyttää agenttiivisen toiminnan kuvaamiseen (Helasvuo 2008: 190). Sitä, millä perustein viittaus tulkitaan avoimeksi ja millä perustein taas deiktisesti spesifiksi, on yksikön 2. persoonan osalta tutkittu huomattavasti vähemmän, ja tarkastelu on perustunut lähinnä yksittäistapauksiin. Painopiste on ollut yksikön 2. persoonan avointen viittausten vertailussa muihin avoimia viittaussuhteita koodaaviin raken-

teisiin sen sijaan, että yksikön 2. persoonan avoimia viittauksia olisi verrattu samaa persoonaa edustaviin mutta deiktisesti spesifeiksi tulkittaviin muotoihin. Aiemmissä tutkimuksissa (mm. Laitinen 2006; Visapää 2008) on kuitenkin esitetty kiinnostavia huomioita siitä, miten nollapersoonan tai infinitiivikonstruktion avulla rakennetut inhimillisen kokemuksen tai toiminnan kuvaukset eroavat yksikön 2. persoonan muodolla tehdystä, referenssiltään avoimeksi tulkittavasta kuvauksesta.

Myös muista kielistä kuin suomesta persoonamuotoja ja niiden käyttöä on tutkittu viime vuosina runsaasti. Muista kielistä tehty tutkimus on osoittanut, kuinka eri persoonamuodoille on erityisesti vuorovaikutuksellisissa konteksteissa kehittynyt persoonien kanonisesta merkityksestä erikoistuneita tai jopa poikkeavia käyttötapoja (ks. esim. Bredel 2002; Holmberg 2010; Kluge 2016; Zobel 2016; kokoavasti De Cock & Kluge 2016). Kansainvälisesti katsoen erityisen paljon huomiota on saanut juuri yksikön 2. persoona. Vaikka yksikön 2. persoonan on tyypillisesti katsottu olevan varattu vastaanottajaan viittaamiseen, sillä on monissa kielissä huomattu olevan potentiaalia impersonaalisen tai yleistävän viittauksen luomiseen (Siewierska 2004: 212).

Tässä artikkelissa keskityn yksikön 2. persoonan käyttöön suomen kielessä viittausuhteiden näkökulmasta.¹ Selvitän sitä, kuinka yksikön 2. persoonaa käytetään suomenkielisissä arkikeskusteluissa ja millaisia viittausuhteita sille tällaisessa kontekstissa muodostuu. Jotta on mahdollista luoda kokonaisvaltainen kuva yksikön 2. persoonan käytön variaatiosta, tarkastelen rinnakkain suomen deiktisesti spesifejä, yhteen tiettyyn vastaanottajaan viittaavia yksikön 2. persoonan muotoja sekä yksikön 2. persoonan viittausuhteiltaan avoimia esiintymiä, joissa yksikön 2. persoona ei viittaa (vain ja ainoastaan) keskustelun välittömään toiseen osapuoleen eli vastaanottajaan vaan laajemmin. Artikkelin tavoitteena on vertailevan lähestymistavan kautta kuvata yksikön 2. persoonan viittausuhteiden variaatiota, tarkastella, kuinka viittausuhteet rakentuvat osana vuorovaikutuksessa meneillään olevaa toimintaa, ja hahmottaa avointen viittausten erityispiirteitä suhteessa deiktisesti spesifeiksi tulkittaviin yksikön 2. persoonan viittauksiin.

Artikkelin rakenne on seuraavanlainen: Luvussa 2 esittelen yksikön 2. persoonan luonnetta viittaavana ilmauksena sekä yksikön 2. persoonan viittauksista aiemmin tehtyä tutkimusta. Tässä yhteydessä tarkastelen yksikön 2. persoonaa myös osana suomen persoonajärjestelmää. Luvussa 3 esittelen tutkimukseni aineiston ja käyttämäni menetelmät. Luvussa 4 tarkastelen vertailevasta näkökulmasta deiktisesti spesifin ja avoimen yksikön 2. persoonan viittauksia aineistossani. Kiinnitän huomiota siihen, millainen konteksti on tyypillinen yksikön 2. persoonan deiktisesti spesifille käytölle ja millainen taas avoimelle, millaisten vuorovaikutusjaksojen osana erityyppiset käytöt esiintyvät sekä kuinka erityyppisiin yksikön 2. persoonan viittauksen sisältäviin vuoroihin reagoidaan ja kuinka niitä keskustelun kuluksa käsitellään. Luvussa 5 keskityn yksikön 2. persoonan avoimiin viittauksiin ja esitän kokoavasti huomioita siitä, kuinka avoimet viittaukset jäsentävät puhetilannetta. Luvussa 6 kokoan artikkelin pääkohdat yhteen.

1. Kiitän Virittäjän kahta anonymia arvioijaa tarkkanäköisistä kommentteista ja muutosehdotuksista, jotka ovat olleet suureksi avuksi artikkelin työstämisessä. Olen saanut tutkimukseeni eri vaiheissa arvokkaita kommentteja myös usealta muulta taholta; kiitos kaikista huomioista. Artikkelini on valmistunut osana Koneen Säätiön rahoittamaa hanketta Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktinen tietokanta Arkisyn. Kiitän lämpimästi kaikkia hankkeen osanottajia.

2 Yksikön 2. persoonaa ja referenssi

Yksikön 2. persoonaa viittaavana ilmauksena voidaan lähestyä useista eri näkökulmista. Tässä luvussa nostan esiin tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä teoreettisia lähtökohtia ja käsitteitä. Alaluvussa 2.1 esittelen sellaisia aiempia tutkimuksia, joissa on pohdittu yksikön 2. persoonan indeksisyyttä ja nostettu esiin kontekstin merkitys yksikön 2. persoonan viittauksen tulkinnassa. Alaluvussa 2.2 taas luon katsauksen yksikön 2. persoonan käyttöön avoimissa persoonaviittauksissa. Alaluvussa 2.3 puolestaan tarkastelen yksikön 2. persoonaa osana suomen persoonajärjestelmää.

2.1 Yksikön 2. persoonaa ja puhetilanne

Persoonalla kieliopillisena kategoriana tarkoitetaan yleensä puhetilanteen osallistujien roolien kieliopillista koodaamista (Siewierska 2004: 1). Eri kielissä on omat persoonajärjestelmänsä; suomessa persoonaa ilmaisevat persoonapronominit, finiittisten verbien persoonapäätteet sekä nomineihin ja verbien infiniittimuotoihin liitettävät possessiivisuffiksit (VISK § 95, 107, 716). Persoonien tilanteittain vaihtelevien viittaus-suhteiden vuoksi niitä on kutsuttu referentiaalisiksi indekseiksi (Silverstein 1976: 11) tai muuntujiksi² (*shifter*, Jakobson 1971 [1957]). Nimitys perustuu persoonien deiktisyyteen eli siihen, kuinka niiden merkitys muuttuu ja täydentyy puhetilanteessa. (Ks. myös Laitinen 1992: 273; Helasvuo 2008: 188.)

Iso suomen kielioppi määrittelee yksikön 1. ja 2. persoonan pronominit *minän* ja *sinän* puheaktipronomineiksi, joilla viitataan puhujaan ja puhuteltavaan (eli vastaanottajaan), ”puhetilanteen kahteen välttämättömään osapuoleen” (VISK § 716). Yksikön 1. ja 2. persoonan kohdalla kieliopillinen kategoria ei kuitenkaan toimi pelkästään viittauksen välineenä, vaan kyseisten persoonien avulla ilmaistaan myös puhetilanteen osapuolten osallistuja- tai diskurssi-rooleja (Siewierska 2004: 1). Benvenisten (1971 [1966]) enonsiaatioteorian mukaan yksikön 1. ja 2. persoonaa ovatkin luonteeltaan performatiivisia ja saavat merkityksensä käytössä, jota ilman ne ovat vain tyhjiä merkkejä. Teorian mukaan *minä* on se, joka sanoo *minä*; lausuman sisäinen subjekti rakentuu ja on olemassa vain tietyissä diskurssissa. *Minään* liittyy erottamattomana parina *sinä* eli jonkinlainen kuulija, joka rakentuu ja määrittyy suhteessa puhujaan. (Mts. 224–226.) *Sinän* ja *minän* positiot ovat kuitenkin toisilleen loputtomasti käänteisiä. Saman tien, kun kuulija ottaa *sinän* vastaan, hän kääntää sen itselleen *minäksi*; kohdistuessaan sanansa alkuperäiselle *minälle* tämä saakin *sinän* position (ks. Silverman 1983: 44). Yksikön 1. ja 2. persoonaa ovat siis komplementaarisia ja edellyttävät toisiaan (Laitinen 1992: 272).

Voidaan ajatella, että yksikön 1. ja 2. persoonaa koodaavat itseensä vuorovaikutustilanteen kaksi välttämätöntä osapuolta, itsen ja toisen, sekä jonkinlaisen suhteen näiden välille: *minä* eli puhuja sanoo jotakin *sinälle*, jonka roolina on toimia viestin vastaanottajana, kuulijana ja puhuteltavana. Tässä mielessä yksikön 2. persoonaa onkin siis ennen kaikkea *toisen* indeksi. Englannin *you*-pronominia tutkinut Lerner (1996:

2. Käytän tässä yhteydessä termistä *shifter* Helasvuon (2008: 188) esittämää suomennosta *muuntuja*.

282) kuvaa yksikön 2. persoonaa osuvasti vastaanottajan indikaattoriksi (engl. *recipient indicator*) muttei vielä varsinaisesti vastaanottajan nimeäjäksi (engl. *recipient designator*); yksikön 2. persoona lataa kontekstiinsa odotuksen siitä, että jotakuta puhutellaan, mutta ei vielä itsessään spesifioi, kenestä on kysymys. Vasta vuorovaikutuksen dynaaminen konteksti osoittaa lopulta, kuka on yksikön 2. persoonan viittauksen tarkoite.

Kun katsotaan, kuinka yksikön 2. persoonan viittaus rakentuu vuorovaikutuksessa, keskeisessä roolissa on puhetilanne. Puhetilanne on keskustelun – tai laajemmin ymmärrettyä minkä tahansa vuorovaikutustilanteen (ks. Helasvuo 2008: 188) – konteksti eli kehys, joka ympäröi meneillään olevaa toimintaa ja tarjoaa resursseja tapahtuman sopivalle tulkinnalle. Tämä konteksti järjestää vuorovaikutuksen tekoja mutta on kuitenkin siinä mielessä dynaaminen, että se muotoutuu ja järjestyy jatkuvasti uudelleenlaiseksi. Puhetilanne on toiminnallinen ja yhteinen; se on keskustelun osanottajien jakama ja heidän keskinäisen neuvottelunsa tulosta. (Goodwin & Duranti 1992: 3–5; ks. myös Etelämäki 2006: 17–18.) Puhetilanne ja sen osallistujat muodostavat yhdessä indeksisen taustan, jota vasten persoonaviittauksia tulkitaan ja jossa ne saavat merkityksensä (Hanks 1992: 51).

Sitä, kuinka persoonaviittauksia kytetään puhetilanteeseen, sen osanottajiin ja kontekstiin, kutsun tässä artikkelissa myös *ankkuroinniksi* (engl. *grounding*) seuraten Helasvuon (2008) käyttämää käsitteistöä. Termi on vakiintunut erityisesti kognitiivisessa kieliopissa, jossa sitä käytetään tarkoittamassa sitä keinostoa, jolla puhujat kytkävät yksittäisiä kielellisiä elementtejä puhetilanteeseen, kognitiivisen kieliopin termin *ankkuripaikkaan* (engl. *ground*; Etelämäki, Herlin, Jaakola & Visapää 2009: 174; ks. myös Langacker 2002: 29–30). Ankkurointi ei tässä tutkimuksessa suoraan tarkoita samaa asiaa kuin viittaus, vaan kuvaan käsitteellä laajemmin sitä, mikä on yksikön 2. persoonalla ilmaistun tilanteen osallistujan suhde puhetilanteen osallistujaan tai osallistujiin (ks. Etelämäki ym. 2009: 175). Katson ankkuroinnin tapahtuvan Lauryn (2002) esityksen mukaisesti puhetilanteen dynaamisen rakentumisen kautta, vuorovaikutuksen osanottajien yhteistyön tuloksena (ks. myös Etelämäki 2006). Niihin keinoihin, joilla yksikön 2. persoonaa ankkuroidaan vuorovaikutuksen kulussa, palaan tarkemmin luvussa 4.

2.2 Yksikön 2. persoona avoimissa persoonaviittauksissa

Persoonaa kieliopin keinoin koodaavia merkitsimiä voidaan käyttää paitsi viittamaan tiettyyn, spesifiin yksilöön tai ryhmään tällaisia yksilöitä myös kuvaamaan ihmisiä yleisluonteisina toimijoina tai hyvin löyhästi määriteltyä ryhmää (Siewierska 2004: 210). Tämänäyttypistä persoonamuotojen käyttöä, jossa viittauksen kohteena ei ole ainoastaan yksi, tietty yksilö tai ryhmä yksilöitä, on dokumentoitu ja tutkittu useissa eri kielissä. Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella erityisen yleinen tällainen tapa käyttää persoonamuotoja on yksikön 2. persoonan kohdalla, josta havainnot ja tutkimusta on tehty ainakin englannin (Kitagawa & Lehrer 1990; Kamio 2001), espanjan (Flores-Ferrán 2009), hollannin (de Hoop & Tarenskeen 2015), mandariini-kiinan (Biq 1991), ranskan (Williams & van Compernelle 2009), saksan (Bredel 2002; Kluge 2016; Auer & Stukenbrock 2018), (suomen)ruotsin (Fremer 1999, 2000) ja tans-

kan osalta (Jensen 2009; Nielsen, Fosgerau & Jensen 2009; Jensen & Gregersen 2016). Myös suomen kielestä on tunnistettu vastaava ilmiö (esim. Laitinen 1995; Seppänen 2000; Leino & Östman 2008; Uusitupa 2017), mutta yksityiskohtaisemmin sitä on tutkittu lähinnä pro gradu -tutkielmissa (esim. Surakka 2011; Uusitupa 2011; Mäki 2014; Suomalainen 2015) tai jonkin toisen ilmiön – usein nollapersoonan tai muiden avointen persoonamuotojen – rinnalla (esim. Laitinen 1995, 2006; Helasvuo 2008; ks. myös Visapää 2008: 68–73).

Sellaisesta yksikön 2. persoonan käytöstä, jossa ei viitata yhteen ja tiettyyn, spesifiin vastaanottajaan, on ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa puhuttu vaihtelevasti impersonaalisenä (ks. Kitagawa & Lehrer 1990; Malamud 2012), geneerisenä (ks. esim. Kamio 2001; Jensen & Gregersen 2016) taikka yleistävänä tai yleisluonteisena (engl. *generalized*, Stirling & Manderson 2011). Fennistiikassa tehdyssä nykytutkimuksessa vastaavanlaisista yksikön 2. persoonan ilmauksista on vakiintumassa käyttöön termi *avoin viittaus* (ks. esim. Laitinen 2006; Helasvuo 2008; Suomalainen 2015; Uusitupa 2017). Tässä tutkimuksessa käytän termiä puhuessani sellaisista yksikön 2. persoonan viittauksista, joita ei ankuroida kontekstissaan vain yhteen tiettyyn vastaanottajaan. Luonnehdinta *avoin* kiinnittää huomiota siihen, kuinka myös niin kutsutut geneeriset tai impersonaaliset ilmaukset voivat saada yhden tai useamman viittauksen kohteen siinä välittömässä keskustelukontekstissa, jossa ne esiintyvät, minkä seurauksena avoinkin persoonaviittaus saatetaan lopulta tulkita viittausalaltaan osin spesifiksi.

Avoimista viittauksista puhuminen jättää tilaa sille tosiasialle, että persoonailmaukset voivat olla samanaikaisesti käyttökontekstissaan tulkinnaltaan referentiaalisesti sekä epäspesifejä että spesifejä, kuten Laitinen (2006: 216) huomauttaa (ks. myös Jensen & Gregersen 2016: 438–439). Referentiaalisesti epäspesifejä avoimet viittaukset ovat sen suhteen, että niiden avulla voidaan esitellä yleisluonteisia tilanteita, joissa kuvauksen kohteena oleva kokemus on yksilöllistä kokijaa keskeisemmässä asemassa. Referentiaalisesti spesifejä avoimet viittaukset taas voivat olla siinä mielessä, että ne kuvaavat usein kontekstissaan melko tarkkaan rajattuja kokemuksia, jotka ovat tapahtuneet jollekulle (tai tällaisiksi kuviteltavissa) ja jotka muiden osanottajien oletetaan voivan tunnistaa.

Huomionarvoista on, että yksikön 2. persoonalla vaikuttaa olevan samankaltaista avointa merkityspotentiaalia eri kielissä, kuten aiemmin tässä artikkelissa mainitut kansainväliset yksikön 2. persoonan geneerisestä käytöstä tehdyt tutkimukset osoittavat. Se sopii yleistävään mutta inhimillisen kokijan sisältävään kuvaukseen yli kielirajojen. Tätä taustaa vasten suomen yksikön 2. persoonan avoin käyttö ei olekaan erikoislaatuista vaan melko tavanomaista.

2.3 Yksikön 2. persoona osana suomen persoonajärjestelmää

Yksikön 2. persoonaa voidaan suomen kielessä ilmaista persoonapronominilla *sinä* (tai jollakin sen variantilla), finiittiverbin persoonapäätteellä sekä nomineihin ja verbien infiniittimuotoihin liitettävillä possessiivisuffikseilla. Kun yksikön 2. persoonan ilmaus toimii lauseen subjektina, persoonailmaus voi koostua joko yksikön 2. persoonan pronominin ja yksikön 2. persoonassa olevan verbin yhdistelmästä tai pelkästä yksikön 2. persoonassa olevasta verbistä. Jos seurataan Helasvuon ja Laitisen (2006) esitystä

suomen persoonajärjestelmästä verbaalisena ja nominaalisena järjestelmänä, voidaan huomata, että yksikön 2. persoonassa asetuu osaksi kumpaakin järjestelmää, niin suomen kielen standardi- kuin puhekielisessä muodossa (mas. 176–178).

Suomen persoonajärjestelmässä ei siis ainakaan muodollisesti eroteta deiktisesti spesifejä ja avoimia yksikön 2. persoonan viittauksia toisistaan eikä pelkkä persoonamuoto vielä paljasta, onko kyse avoimesta vai deiktisesti spesifistä yksikön 2. persoonan käytöstä. Avoimeen käyttöön ei myöskään periaatteen tasolla liity erilaisia kieliopillisia rajoituksia verrattuna yksikön 2. persoonan deiktisesti spesifin käyttöön (ks. kuitenkin Leino & Östman 2008: 47). Kuten luvussa 4 osoitan, käyttökonteksteissa on kuitenkin eroja. Lisäksi aiemmissa tutkimuksissa on huomattu, että avoimen yksikön 2. persoonan nykykäytössä sekä persoonapronomini että yksikön 2. persoonan verbinmuoto ovat molemmat tavallisesti läsnä,³ kun taas vanhemmassa, erityisesti suomen itämurteille tyyppillisessä yksikön 2. persoonan avoimessa käytössä persoonapronominia ei ole (ks. esim. Seppänen 2000; Helasvuo & Laitinen 2006: 201; Leino & Östman 2008: 39–40; Uusitupa 2017: 141, 244).

Deiktisesti spesifi yksikön 2. persoonassa on vakiintunut osa suomen kielen persoonajärjestelmää, kun taas yksikön 2. persoonan avoin käyttö on varsinkin sanomalehtien yleisöosaston mielipidekirjoituksissa sekä ei-kielitieteellisissä, kielenhuolto- ja kielen tilaa koskeissa populaariartikkeleissa nähty uudempaan, negatiivisesti latautuneena ilmiönä. Sen taustalla on uskottu olevan englannin kielen vaikutusta. (Ks. esim. Oja-järvi 2000.) Yksikön 2. persoonan avoin käyttö on kuitenkin jo vanhastaan ollut osa suomen kieliopin resursseja. Uusituvan (2017: 16) mukaan ensimmäinen huomio yksikön 2. persoonan avoimesta käytöstä on Länselän kieliopissa vuodelta 1867. Myös Setälän lauseopissa (1880) esitellään avoimesti käytettyä yksikön 2. persoonaa ”persoonattomasti” käytettynä aktiivimuotona (mts. 34; ks. myös Uusitupa 2017: 17). Uusitupa (mts. 24) esittää, että yksikön 2. persoonan avoin käyttö on 1800-luvun ja 1900-luvun alun kielenkuvausten perusteella kuulunut ainakin kaakkoismurteisiin (ks. myös Yli-Vakkuri 1986: 104). Kuva yksikön 2. persoonan avoimen käytön levikistä on tarkentunut 2000-luvulla, kun avointa käyttöä on todettu esiintyvän itämurteiden (Surakka 2011; Uusitupa 2011, 2017) lisäksi ainakin Tampereella (Mäki 2014) ja pääkaupunkiseudulla (Suomalainen 2015) kerätyissä puhekielissä aineistoissa. Nykykäytössä ilmiön levikki ylittää murrerajat. Persoonajärjestelmän näkökulmasta avoimet viittaukset voidaan nähdä osana yksikön 2. persoonan paradigmaa, yhtenä yksikön 2. persoonan käyttötapanana. Tällaisena ne istuvat varsin luonnollisesti suomen persoonajärjestelmässä deiktisesti spesifin käytön rinnalle.

Lähelle yksikön 2. persoonan avointa käyttöä tulee toinen suomen avoin persoonakonstruktio, niin kutsuttu nollapersona (Laitinen 1995, 2006), jonka Helasvuo ja Laitinen (2006: 178) esittävät olevan osa suomen nominaalista persoonajärjestelmää (vrt. myös Hakulinen 1987 nollapersonan sijoittamisesta verbin persoonataivutuksen paradigmaan). Kieliopillisina rakenteina avoin yksikön 2. persoonassa ja nollapersona ovat

3. Taipumus subjektipronominin läsnäoloon ei koske vain avointa käyttöä, vaan nykypuhekielessä subjektipronomini on yksikön 2. persoonassa olevissa subjektinilmauksissa tavallisesti läsnä (Helasvuo 2014).

kuitenkin erilaiset. Avoimissa yksikön 2. persoonan ilmauksissa on läsnä eksplisiittinen persoonan ilmaus tai verbin persoonatunnus, kun taas nollapersoonarakenteessa (nolla)-persoonaa voi edustaa vain 3. persoonan verbinmuoto ja mahdollisesti omistusliite silloin, kun nolla on nominatiivisubjektin asemassa (Laitinen 2006: 209). Muissa lauseasemissa kuin subjektina nollapersoonan läsnäolon osoittaminen on monimutkaisempaa, kuten Laitinen (2006: 213) toteaa.⁴ Avoimen yksikön 2. persoonan kohdalla vastavaa tulkinnanvaraisuutta muissa asemissa kuin subjektina ei ole, vaan persoona edustuu eksplisiittisesti kaikissa lauseenjäsenasemissa. Persoonan edustuminen nominaalilausekkeen muodossa onkin yksi syy siihen, miksi avoimelta yksikön 2. persoonalta on sanottu puuttuvan täysin tietyt nollapersoonaa koskevat syntaktis-semanttiset rajoitukset (Laitinen 1995: 347; 2006: 219). Avoimella yksikön 2. persoonalla voidaan paitsi ilmaista vapaammin eri sijamuotoja kuin nollapersoonalla, sitä voidaan käyttää myös sekä agenttiivisten että statiivisten verbien kanssa – toisin kuin nollapersoonaa (Laitinen 2006: 219). Nollasubjekti taas on roolisemanttisesti tyypillisimmillään vaikutuksenalaisena patienttina ja kokijana, minkä vuoksi sen predikaateiksi sopivat varsinkin tilanmuutosta, kokemusta ja vastaanottamista ilmaisevat verbit (Laitinen 1995: 340).

Myös lauseenjäsennyksen näkökulmasta nollapersoonan ja avoimen yksikön 2. persoonan välillä on eroavaisuuksia – erityisesti silloin, kun jompikumpi rakenteista on subjektiasemassa. Koska nollapersoonalauseissa teemapaikalla ei ole subjektia, sen paikalla esiintyy tyypillisesti jotakin muuta, kuten ajan-, paikan-, välineen- tai tavanilmaus taikka objekti-NP (Laitinen 1995: 339; 2006: 214–215). Avoimen yksikön 2. persoonan lauseissa teemapaikalla taas on aina yksikön 2. persoonan pronomini, jos se ylipäättään esiintyy lauseessa (Suomalainen 2015: 68–69). Jos yksikön 2. persoonan pronominia ei ole, teemapaiikka voi olla tyhjä tai predikaattiverbiä voi edeltää jokin muu elementti kuin pronomini, esimerkiksi adverbialaali tai objekti-NP (Varjo & Suomalainen tulossa 2018).

Avoimen yksikön 2. persoonan ja nollapersoonan välinen samanlaisuus syntyy kuitenkin ilmiöiden samankaltaisesta käytöstä avoimen viittauksen rakentajana ja osittain samoista esiintymisympäristöistä; kummatkin rakenteet ovat tyypillisiä esimerkiksi ehto- tai ilmaisevissa lauseissa ja hypoteettisten tilanteiden kuvauksissa sekä modaali- ja nesessiivirakenteissa (Laitinen 2006: 339–340; Suomalainen 2015: 66–67). Suomenkielisissä arkikeskusteluissa onkin tavallista, että avoin yksikön 2. persoona ja nollapersoonaa esiintyvät rinnakkain saman sekvenssin sisällä (Varjo & Suomalainen tulossa 2018). Kun nämä persoonamuodot esiintyvät samassa yhteydessä, nollapersoonan ja avoimen yksikön 2. persoonan paikallisissa käyttökonteksteissa on kuitenkin eroja. Nollapersoonaa on suomalaisissa arkikeskusteluissa yleisempi modaaliverbien sekä sellaisten verbien kanssa, joiden täydennys on rooliltaan kokija. Avoin yksikön 2. persoona sen sijaan on yleisempi konkreettista toimintaa kuvaavien ja agenttiivisten verbien yhteydessä. Kun nollapersoonaa ja avoin yksikön 2. persoona esiintyvät saman sekvenssin sisällä, voidaan nollapersoonaa käyttää esittelemään jokin yleisluonteinen tilanne tai perspektiivin muutos, kun taas avoin yksikön 2. persoona tyypillisesti havainnollistaa aiemmin kuvattua ja tarjoaa konkreettisen esimerkin kuvauksen kohteena olevasta toiminnasta. (Ma.)

4. Tällaisiakin tapauksia on kuitenkin analysoitu potentiaalisiksi nollapersooniksi (ks. esim. Vilkuna 1989: 48–49, 194–195) tai ainakin tulkinnaltaan avoimiksi (ks. VISK § 1358–1361).

Yksikön 2. persoonalla onkin osana suomen persoonajärjestelmää yhteyksiä eri suuntiin. Deiktisesti spesifi yksikön 2. persoona viittaa suoraan puhetapahtuman osanottajiin ja on näin rinnastettavissa yksikön 1. persoonaan ja osin myös yksikön 3. persoonaan (ks. Seppänen 1998: 35–38). Avoimesti käytetty yksikön 2. persoona säilyttää paljon deiktisesti spesifin yksikön 2. persoonan ominaisuuksista mutta muistuttaa käytöltään huomattavasti nollapersoonaa. Yksikön 2. persoonan käyttötapojen monimuotoisuus onkin hyvä esimerkki siitä yleisemmästä tosiasiasta, että tietty persoonan kategoria voi käyttökontekstissaan saada erityyppisiä ilmentymiä. Tässä tutkimuksessa suhtaudun deiktisesti spesifeihin ja avoiimiin yksikön 2. persoonan viittauksiin yksikön 2. persoonan käytön erilaisina esiintyminä, minkä vuoksi niitä on myös relevanttia tarkastella rinnakkain. Tällaista tarkastelua voi perustella myös aiemmalla tutkimuksella, jossa persoonille rakentuvia erilaisia viittaussuhteita on usein kuvattu jatkumoluonteisina tarkkarajaisten ja referentiaalisesti yksiselitteisten kategorioiden muodostamisen sijaan (esim. Helasvuo & Laitinen 2006: 198–202; Kluge 2016: 503–507; Uusitupa 2017: 42–45).

3 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineistona on yhdeksän videoitua kahden- tai monenkeskisestä kasvokkai-keskustelua, joiden yhteenlaskettu kesto on noin 11,5 tuntia. Kahdenkeskisiä keskustelua on aineistossa neljä, monenkeskisiä (3–4 puhujaa) viisi. Aineiston videot on tallennettu vuosina 1997–2013, ja niissä on läsnä yhteensä 25 eri puhujaa.⁵ Keskusteluissa vuorovaikutuksen osapuolet tuntevat toisensa entuudestaan. Kaikki keskustelut on litteroitu (litterointimerkit liitteenä). Tutkimuksen aineisto on osa suomenkielisten arki-keskustelujen morfosyntaktisesti koodattua tietokantaa Arkisynia (ks. Arkisyn).

Tätä tutkimusta varten olen etsinyt Arkisyn-tietokannasta kaikki sellaiset puheenvuorot⁶, joissa esiintyy jokin tai useampi seuraavista: 1) yksikön 2. persoonan pronomini (*sinä* tai sen variantti), 2) yksikön 2. persoonassa oleva finiittiverbi tai 3) yksikön 2. persoonan possessiivisuffiksi. Kokosin yksikön 2. persoonan esiintymistä taulukkopohjaisen kokoelman, johon keräsin kaikki sellaiset vuorot, joissa yksikön 2. persoona esiintyy jossakin muodossa yhden tai useamman kerran. Näin kokoamani aineisto sisältää 1 035 yksikön 2. persoonan sisältävää puheenvuoroa, joissa on yhteensä 1 173 yksikön 2. persoonan esiintymän sisältävää lausetta.

Keräysvaiheessa analysoin kokoelman jokaisen yksikön 2. persoonan esiintymän kontekstissaan sen kannalta, onko kyseessä yksikön 2. persoonan deiktisesti spesifi vai avoin viittaus. Aineistossa on myös viittauksia, jotka asettuivat näiden kahden kategorian välimaastoon. Hyödynsin analyysissa keskustelunanalyttistä metodia, joka antaa välineet tarkastella vuoro vuoroilta, kuinka persoonaviittaus puhetilanteessa muodos-

5. Kahdessa kahdenvälisessä keskustelussa puhujat ovat samat, mutta tallennustilanne on eri. Lisäksi kahdessa, kampaamossa videoidussa keskustelussa toinen osanottaja (kampaaja) on sama, mutta toinen osapuoli (asiakas) vaihtuu keskustelujen välillä.

6. Arkisynissa *puheenvuoro* on määriteltänyt kustakin keskustelusta tehdyn litteraatin pohjalta, ja sen rajaa tyypillisesti puhujanvaihdos. Arkisynin puheenvuoron käsite on linjassa keskustelunanalyysin vuoron käsitteen kanssa (ks. Hakulinen 1997: 37–38).

tuu. Olennaista keskusteluanalyttisessä tarkastelussa on ottaa huomioon keskustelun kaksoiskontekstuaalisuus: kukin lausuma muotoillaan sopivaksi edelliseen vuoroon, mutta toisaalta jokainen lausuma myös uudistaa kontekstia luomalla odotuksen jatkosta. Jokainen lausuma asettaa edellisen vuoron tiettyyn tulkintakehykseen mutta samalla ennakoii tiettyntyyppistä jatkoa ja asettuu näin pohjaksi seuraavalle vuorolle, joka taas osaltaan hyväksyy tai hylkää edellisen vuoron. (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974: 725; Heritage 1996 [1984]: 236–237; Heritage & Clayman 2010: 14–15). Yksikön 2. persoonan viittaus muodostuu siis keskustelun dynaamisessa kontekstissa tapahtuvassa osapuolten välisessä yhteisessä toiminnassa. Tällaisessa kontekstissa viittauksen luonnetta määrittelee, millaiseen vuoroon ja toimintaan se sisältyy, millaisen responsin viittauksen sisältävä vuoro saa ja miten viittauksen tuottaja puolestaan käsittelee responsia.

Analyysin perusteella olen jaotellut aineistoni yksikön 2. persoonan esiintymät seuraaviin kategorioihin: 1) deiktisesti spesifit yksikön 2. persoonan viittaukset, 2) avoimet yksikön 2. persoonan viittaukset, 3) sellaiset yksikön 2. persoonan viittaukset, jotka voidaan kontekstissaan tulkita joko deiktisesti spesifeiksi tai avoimiksi (ns. monitulkintaiset viittaukset) ja 4) yksikön 2. persoonan sisältävät, kontekstissaan kiteytyneiksi tai partikkeliutuneiksi tulkittavat ilmaukset *kato*, *kuule*, *oota*, *arvaa*, *aattele* ja yksikön 2. persoonassa olevan *tietää*-verbin kiteytyneet esiintymät, kuten *tietsä ~ tiätsä ~ tiiätsä ~ tiiätkö ~ tiiätsie* (ks. VISK § 858). Kiteytyneisyyden aste vaihtelee aineistossani. Kuitenkin jos yksikön 2. persoonan esiintymä on luokiteltu kuuluvaksi viimeksi mainittuun ryhmään 4, sen ei ole enää katsottu varsinaisesti viittaavaan kuulijaan (ryhmä 1), vaan se toimii pikemminkin kuulijan huomion kohdistimena tai jopa lausumapartikkelina (VISK § 858, 807; Yli-Vakkuri 1986: 105–106; ks. myös Hakulinen & Seppänen 1992; Keevallik 2003). Ryhmän 4 tapauksia en tarkastele tässä artikkelissa.

Analyysiotteeni on pääasiassa kvalitatiivinen, mutta aineiston luonteen vuoksi olen tehnyt siitä myös joitakin määrällisiä huomioita. Kvantitatiivisia tuloksia esittelee taulukko 1, johon olen listannut erityyppisten yksikön 2. persoonan esiintymien määrät aineistossani.

Taulukko 1.

Yksikön 2. persoonan esiintymät aineistossa.

Yksikön 2. persoonan viittaustyyppi	Sellaisten vuorojen määrä, joissa on viittaustyyppin esiintymä (N = 1 035)
1. Deiktisesti spesifi viittaus	739
2. Avoin viittaus	117
3. Monitulkintainen viittaus	94
4. Yksikön 2. persoonan kiteytynyt ilmaus	117

Taulukkoa tarkastellessa on hyvä muistaa, että yhdessä vuorossa voi esiintyä useampi kuin yksi yksikön 2. persoonan esiintymä.⁷ Yksikön 2. persoonan deiktisesti spesifit ja

7. Tämän vuoksi yksikön 2. persoonan viittaustyyppien esiintymävuorojen summa on taulukossa suurempi kuin yksikön 2. persoonan sisältävien vuorojen kokonaismäärä.

avoimet viittaukset esiintyvät kuitenkin lähes aina eri vuoroissa; sellaisia vuoroja, joissa esiintyy sekä deiktisesti spesifi että avoin yksikön 2. persoonan, on aineistossani vain viisi. Yksikön 2. persoonan kiteytyneet ilmaukset esiintyvät sekä avointen että deiktisesti spesifien yksikön 2. persoonan viittausten yhteydessä mutta myös niistä erillään.

Kuten taulukosta 1 voi huomata, valtaosa aineistokokoelmani 1 035 vuorosta sisältää viittaussuhteiltaan deiktisesti spesifin yksikön 2. persoonan; tällaisiksi osoittautuu 71 prosenttia kaikista yksikön 2. persoonan sisältävistä vuoroista. Selvästi viittaussuhteeltaan avoimen yksikön 2. persoonan sisältävien vuorojen suhteellinen osuus on huomattavasti pienempi, vain 11 prosenttia. Sellaisia vuoroja, jotka puolestaan sisältävät avoimen ja deiktisesti spesifin viittauksen välimaastoon sijoittuvan eli monitulkintaisen yksikön 2. persoonan viittauksen, on aineistokokoelmassani noin 9 prosentissa kaikista vuoroista. Yhteensä 11 prosenttia koko aineistokokoelmani vuoroista sisältää kiteytyneen yksikön 2. persoonan ilmauksen.

Aineiston jakaminen deiktisesti spesifeihin ja avoimiin viittauksiin ei ole ollut ongelmatonta, kuten monitulkintaisten, deiktisesti spesifin ja avoimen välimaastoon sijoittuvien viittausten määrästä voi päätellä. Monitulkintaisiin esiintymiin on laskettu mukaan yhtäältä tapaukset, joissa viittauksen voi keskustelun aiemman kontekstin perusteella tulkita avoimeksi mutta jota osanottajat kuitenkin käsittelevät spesifinä, toisaalta myös tapaukset, joissa viittaus vaikuttaa välittömän esiintymiskontekstinsa perusteella yhteen tiettyyn vastaanottajaan ankkuroituneelta mutta laajenee tulkinnaltaan keskustelun edetessä. Tämän vuoksi jokaisen puheenvuoron ja sitä ympäröivän kontekstin tarkka laadullinen analyysi on viittaussuhteen määrittelyssä tärkeää. Nostan yksikön 2. persoonan esiintymien ryhmittelyyn liittyviä seikkoja vielä tarkemmin esille luvussa 4.

Tämä tutkimus edustaa vuorovaikutuslingvististä tutkimussuuntausta, joka hyödyntää keskusteluanalyttista metodia ja nojaa myös funktionaaliseen kielitieteeseen ja antropologiseen lingvistiikkaan. Vuorovaikutuslingvistisessä lähestymistavassa kieli ymmärretään ensisijaisesti vuorovaikutuksen välineenä ja kielelliset rakenteet käsitellään dynaamisina resursseina, joita puhujat voivat ottaa käyttöönsä keskustelun eri toiminnoissa. Vuorovaikutuslingvistisen näkemyksen mukaan kieltä tuotetaan aina tiettyssä vuorovaikutuksellisessa kehyksessä, joka omalta osaltaan muokkaa siinä käytettyjä kielellisiä rakenteita. (Ks. esim. Schegloff, Ochs & Thompson 1996; Couper-Kuhlen & Selting 2001, 2018.) Tässä artikkelissa kiinnitänkin erityistä huomiota puhetilanteen ja sen osatekijöiden merkitykseen tutkimuskohteena olevan yksikön 2. persoonan ja sen viittaussuhteiden tulkinnassa. Tutkimus pohjaa käsitykseen, jonka mukaan kielen rakenteet ovat kontekstiin mukautuvia ja keskustelijoiden yhdessä tuottamia. Olen lisäksi hyödyntänyt analyysissäni kognitiivisen kieliopin käsitteistöä (kognitiivisen kieliopin ja keskusteluanalyysin yhdistämisestä ks. esim. Etelämäki ym. 2009).

4 Deiktisesti spesifistä avoimeen tulkintaan

Sekä deiktisesti spesifejä että avoimia yksikön 2. persoonan viittauksia voidaan ankkuroida puhetilanteeseen. Deiktisesti spesifi viittaus nostaa yhden keskustelun osanottajan huomion kohteeksi puhetilanteessa ja ankkuroi viittauksen näin häneen. Myös avoin-

ten viittausten kohdalla puhetilanne toimii tulkinnan implisiittisenä taustana mutta siten, ettei avoimen viittauksen tulkinta ole rajattu ankkuroitumaan vain ja ainoastaan meneillään olevaan puhetilanteeseen. Tässä luvussa tarkastelen yksikön 2. persoonan viittaussuhteita ja yksikön 2. persoonan viittausten ankkurointia aineistossani. Tarkastelu rakentuu pääosin deiktisesti spesifien ja avointen viittausten vertailulle: milloin yksikön 2. persoona voidaan ankkuroida yhteen, tiettyyn vastaanottajaan, milloin taas ei?

Oman aineistoni pohjalta argumentoin, että yksikön 2. persoonan viittauksen tulkinta määräytyy seuraavien tekijöiden perusteella: 1) puhetilanne ja siinä meneillään oleva toiminta sekä yksikön 2. persoonan viittauksen sisältävän vuoron sijoittuminen tähän toimintajaksoon, 2) yksikön 2. persoonan viittauksen sisältävän vuoron kielellinen rakenne ja rakenteen tuottamiseen liittyvät keholliset vihjeet ja 3) yksikön 2. persoonan viittauksen sisältävää vuoroa seuraavat responsit. Samantyyppisiin tekijöihin on kiinnittänyt huomiota myös englannin *you*-pronominia tutkinut Lerner (1996): hänen mukaansa sitä, kenet on monenkeskisissä keskusteluissa osoitettu yksikön 2. persoonan viittauksen kohteeksi ja yksikön 2. persoonan sisältävän vuoron vastaanottajaksi, voivat osoittaa vuoron sekventiaalinen sijainti, osallistujien toiminta vuorovaikutustilanteessa ja tilanteeseen liittyvä sosiaalinen toimintakehys sekä eksplisiittiset kohdistuskeinot, kuten katse (mas. 285–291). Lerner keskittyy tutkimuksessaan tarkastelemaan yhteen tiettyyn osanottajaan kohdistuvia 2. persoonan viittauksia, vaikka huomauttaa myös generisen käytön olemassaolosta (mas. 282–283). Omassa aineistossani edellä mainitsemani tekijät on olennaista ottaa huomioon kaikenlaisten yksikön 2. persoonan viittausten osalta, sillä juuri niiden kautta päästään käsiksi siihen, miksi yksikön 2. persoonan viittaus toisinaan tulkitaan deiktisesti spesifiksi, toisinaan taas avoimeksi.

Tarkastelen deiktisesti spesifin yksikön 2. persoonan viittauksen rakentumista alaluvussa 4.1, jossa esittelen, millaisten toimintojen osana deiktisesti spesifiksi tulkittavan yksikön 2. persoonan sisältävät vuorot tyypillisesti esiintyvät ja kuinka keskustelun osanottajat reagoivat niihin. Alaluvussa 4.2 puolestaan tarkastelen, millä perusteilla ja milloin yksikön 2. persoonan viittaus saa avoimen tulkinnan sekä kuinka viittauksen tulkitseminen avoimeksi vaikuttaa keskustelun kulkuun ja puhetilanteen dynamiikkaan.

4.1 Yksikön 2. persoona viittaa yhteen keskustelun osanottajaan

Kuten luvussa 3 mainitsin, valtaosa aineistoni yksikön 2. persoonan viittauksista kohdistuu yhteen, tiettyyn vastaanottajaan. Yksikön 2. persoona vastaanottajaan viittavana persoonamuotona on keskeinen monissa toiminnoissa, joilla äänessäolijat ojentuvat keskustelun toista osanottajaa kohti. Tällaisissa toiminnoissa yksikön 2. persoonan viittaus ankkuroituu yhteen, puhetilanteessa määriteltyyn osanottajaan ja saa siis näin ollen deiktisesti spesifin tulkinnan. Aineistossani yksikön 2. persoonan viittauksen voidaan tulkita olevan deiktisesti spesifi pääasiassa kahdenlaisissa konteksteissa: yhtäältä sellaisissa toiminnoissa, joissa puhutellaan yhtä, tiettyä vastaanottajaa, ja toisaalta taas sellaisten toimintojen osana, joissa esiintyy vastaanottajaa, tämän toimintaa tai tähän liittyvien asiointilojen kuvailua ja arviointia.

Vastaanottajaa puhutteleviksi toiminnoiksi katson vastaanottajalle suunnatut informoinnit, kysymykset, ohjeistukset, ehdotukset, pyynnöt, kehotukset, käskyt ja kiellot.

Kaikille näille toiminnoille on yhteistä se, että ne luovat odotuksen jonkinlaisesta kielellisestä tai ei-kielellisestä reaktiosta: Kysymykseen halutaan saada vastaus, kun taas ehdotus, pyyntö, kehoitus ja käsky ohjaavat toimimaan tietyllä tavalla. Kielto puolestaan pyrkii estämään tietynlaisen toiminnan. Informointi on toimintona hieman erityyppinen, mutta sekin luo odotuksen muutoksesta vastaanottajan tiedollisessa asemassa – usein myös siitä, että vastaanottaja kielentää tämän muutoksen responsissaan tietyllä tavalla. Vastaanottajaa puhuttelevat toiminnot ovatkin yleensä melko vakiintuneiden vierusparien etujäseniä, jotka vaativat seuralaisekseen tietynlaista jälkijäsentä – jollainen aineistossani pääasiallisesti tuotetaan.

Vastaanottajaa puhuttelevien vuorojen kannalta keskeinen keskusteluanalyttinen termi on *addressing*, jolla kuvataan sitä, kuinka keskustelun vuoroja kohdistetaan tai osoitetaan tietylle vastaanottajalle (Seppänen 1998: 154). *Addressing* on tyypillisesti suomennettu *puhutteluksi*, vaikka termissä on ongelmansa kuten Seppänen (mts. 154–155) osoittaa. Puhutteluun voi liittyä toisen persoonan kategoriaan kuuluva ilmaus, mutta tämä ei ole välttämätöntä. Lisäksi puhutteluun voidaan käyttää puhutteluilmausta, esimerkiksi vastaanottajan nimeä (Seppänen mts. 154; VISK § 1077). Vastaanottajaa puhuttelevissa toiminnoissa yksikön 2. persoonan käyttäminen on, kuten Seppänen (mts. 154–155) osuvasti toteaa, vain yksi osa kokonaisuudesta, jossa puhuteltu vastaanottaja (*addressed recipient*) määritellään; määrittely tapahtuu myös meneillään olevan keskustelun rakenteen ja keskustelun toimintojen kautta. Puhuttelun kohdetta ei aina osoiteta kielellisesti, vaan tärkeässä roolissa voi olla esimerkiksi katse (Goffman 1981: 133; Seppänen 1998: 155).

Sellaisissa yhdelle tietylle henkilölle suunnatuissa vuoroissa, joissa esiintyy yksikön 2. persoonan viittaus, korostuu kuitenkin yksikön 2. persoonan rooli vastaanottajan puhuttelun keinona. Tällaisissa 2. persoonan sisältävissä toiminnoissa yksikön 2. persoonan viittaus ja puhuttelu kietoutuvatkin toisiinsa (ks. Lerner 1996: 281–282). Kun yksikön 2. persoonan viittaus esiintyy puhutteluvuorossa, äänessäolija eli vuoron tuottaja valitsee melko yksiselitteisesti seuraavan puhujan (mas. 283–285). Puhuttelun yhteydessä voi aineistossani esiintyä puhutellun henkilön nimi, jonka käyttö on eksplisiittinen tapa kiinnittää vastaanottajaksi tavoitellun läsnäolijan huomio ja varmistua, että tämä on kuulolla. Vastaanottajan puhuttelua nimellä esiintyy noin 6 prosentissa niistä vuoroista, jotka sisältävät deiktisesti spesifin yksikön 2. persoonan viittauksen. Nimipuhuttelua käytetään erityisesti monenkeskisissä keskusteluissa silloin, kun toiminnan perusteella ei aivan ole selvää, kenelle yksikön 2. persoonan sisältävä vuoro on suunnattu (vrt. VISK § 1077).

Esimerkki 1 havainnollistaa yksikön 2. persoonan esiintymistä yhdessä vastaanottajaa puhuttelevan sekä hänet yksiselitteisesti vastaanottajaksi ja viittauksen kohteeksi merkitsevän nimen käytön kanssa. Kyseessä on katkelma monenkeskisestä keskustelusta.⁸ Esimerkissä Salla kysyy toiselta keskustelijalta Jannalta, haluaako tämä kirjoittaa hänen kaverikirjaansa. Salla tuottaa kysyvässä vuorossaan (r. 1) verbistä ja persoonapronominista koostuvan yksikön 2. persoonan viittauksen (*haluut sä*), jota seuraa vielä vastaanottajan nimeäminen (*Janna*). Puhuteltu vastaanottaja Janna vahvistaa olevansa spesifin viittauksen referentti tuottamalla yksikön 1. persoonassa olevan myöntävän vastauksen esitettyyn kysymykseen: *voim mä kirjottaa* (r. 3).

8. Olen lihavoanut esimerkeistä yksikön 2. persoonan muodot.

(1) [SG123]

=> Salla: **haluut sä** Janna nyt kirjottaa siihen
02 mun kave[rikirjaan].
03 Janna: [voim mä] kirjottaa,
04 Salla: >hyvä,< ((lähtee hakemaan))
05 (2.0)

Esimerkissä 1 deiktisesti spesifi yksikön 2. persoona esiintyy osana kysymystä. Aineistossani onkin tyypillistä, että yksikön 2. persoonan viittaus on tulkittava deiktisesti spesifiksi sellaisissa kysymysmuotoisissa vuoroissa, joissa kyse on aidosta eikä retorista kysymyksestä ja joiden pääasiallinen tehtävä on tuottaa jokin puuttuva tieto tai varmistus oletettuun asiintilaan (ks. VISK § 1678). Kaiken kaikkiaan yksikön 2. persoona esiintyy osana kysymystä noin 30 prosentissa kaikista aineistokokoelmani vuoroista. Näistä kysymysvuoroista deiktisesti spesifin yksikön 2. persoonan sisältää valtaosa, noin 95 prosenttia. Nämä tulokset ovat linjassa hollannin kielestä saatujen tulosten kanssa, joiden mukaan deiktisesti spesifiksi tulkittava yksikön 2. persoona on kysymyslauseissa huomattavasti yleisempi kuin geneerisen tulkinnan saava yksikön 2. persoona (de Hoop & Tarenskeen 2015: 169–170).

Kysymyksen lisäksi erityisen yleisiä vastaanottajaa puhuttelevia toimintoja aineistossani ovat kehoitus (esim. 2) ja pyyntö (esim. 3). Esimerkki 2 on kolmen kouluikäisen tytön välisestä kasvokkai keskustelusta poimittu katkelma, jossa Oona kertoo muille löytäneensä ihanan runokirjan. Esimerkki 3 taas on kampaajan (Niina) ja asiakkaan (Tuija) kampaamokäynnin lopuksi käymä neuvottelujakso asiakkaan seuraavasta kampaamoajasta.

(2) [SG120]

01 Oona: hei,.hh mie löysi ihana runokirjan.
02 (.)
03 Oona: [tää! o aiva ihania,
=> Lotta: [no **lue** meille niit runoja?
((Poistettu 4 riviä, joissa Lotta ja Milja pohtivat tietyn runoilijan nimeä.))
09 Oona: Leena Laulajainen Lumileopardi tanssii.

(3) [SG108]

=> Tuija: **laita** sinne, (0.6) **laita** sinne sitte tota noin,
02 (0.8) ens perjantaiks jo valmiiks ni ei (.)
03 tarvi muistella sitä.
04 Niina: tää sama aika.=
05 Tuija: =nii, ihan sama aika,
06 Niina: joo,

Sekä esimerkissä 2 että esimerkissä 3 yksikön 2. persoona esiintyy osana imperatiivista verbinmuotoa (esim. 2 r. 4: *lue*; esim. 3 r. 1: *laita*). Muodollisesti imperatiivilauseen tunnusmerkkinä toimii verbi, joka esiintyy tietyissä taivutusmuodoissa, ja näihin taivutusmuotoihin kuuluu muun muassa yksikön 2. persoona (VISK § 1648). Imperatiivimuodon kohdalla voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, onko kyse varsinaisesti yksikön 2. persoonan viittauksesta, sillä muodossa ei ole persoonapäätettä. Imperatiivimuoto kutsumuotoa kuitenkin vastaanottajan tunnistamaan itsensä ehdotetun toiminnan agentiksi (ks. esim. Duvallon & Peltola 2017: 21–22), ja osana imperatiivimuotoa yksikön 2. persoonan toiminnallinen, vastaanottajaa puhutteleva ja ohjaava funktio korostuu. Sen vuoksi käsitelen tässä artikkelissa imperatiivimuotoja yksikön 2. persoonan viittauksina.

Esimerkeissä 2 ja 3 yksikön 2. persoona toimii osana ohjailevaa direktiivistä lausumaa, jolla käsketään, kehoitetaan, pyydetään tai neuvotaan puhuteltavaa toimimaan tai olemaan toimimatta tietyllä tavalla (ks. Drew & Couper-Kuhlen 2014: 2; Lauranto 2015: 13). Drew ja Couper-Kuhlen (2014: 15) esittävät, että pyynnön tai käskyn kielellinen muoto liittyy siihen, millaisesta sosiaalisesta toiminnosta on kyse: tietty kielellinen muoto ohjaa tulkitsemaan pyytävää tai käskevää muotoa tietyllä tavalla. Myös yksikön 2. persoonan muoto saa tulkintansa tässä toiminnassa.

Esimerkissä 2 Lotan tuottama yksikön 2. persoonan imperatiivi (r. 4) voidaan tulkita vastaukseksi Oonan toteamukseen (r. 1) ihanan runokirjan löytämisestä, ja näin sen voi katsoa puhuttelevan Oonaa. Esimerkissä 3 yksikön 2. persoonan imperatiivimuoto taas on puhetilanteessa tapahtuvan toiminnan ja siihen liittyvien rutiinien perusteella tulkittava Niinalle osoitetuksi: Tuija on juuri maksanut hiustensa laittamisesta ja pukee päällysvaatteita, Niina puolestaan seisoo maksutiskin takana varauskirja edessään. Tällaisessa tilanteessa on relevanttia ajatella, että *laita sinne* tulkitaan varaukseen liittyväksi direktiiviksi tai oikeastaan pyynnöksi, ja näin Niina lausuman varmistuskysymyksessään myös tulkitsee (r. 4). Rossin (2012: 428, 435–436) mukaan imperatiivimuotoa käytetään toiminnan ohjailuun silloin, kun kyse on jo meneillään olevasta, vuorovaikutuksen osanottajien yhteisestä projektista. Näin on myös esimerkeissä 2 ja 3, joissa osapuolten yhteinen meneillään oleva toiminta ohjaa tulkitsemaan yksikön 2. persoonan muodon vuorovaikutuskumppaniin viittaavaksi. Sosiaaliseen toimintaan liittyvällä, puhujien yhdessä jakamalla ja tilanteeseen liittyvällä tiedolla onkin kaikkiaan merkittävä rooli kaikissa niissä toimintajaksoissa, joissa esiintyy vastaanottajaa puhutteleva yksikön 2. persoona.

Kuten esimerkit 1–3 osoittavat, sellaiset yksikön 2. persoonan viittaukset, jotka puhuttelevat yhtä tiettyä puhetilanteen osanottajaa, myös vahvistetaan deiktisesti spesifeiksi vastaanottajien responsseissa. Esimerkissä 1 Janna tulkitsee yksikön 2. persoonan viittaavan häneen ja vastaa Sallan kysymykseen (r. 3), esimerkissä 2 Oona alkaa Lotan pyynnön mukaisesti lukea runoa (r. 9) ja esimerkissä 3 Niina kirjoittaa Tuijan toiveen mukaisesti varauksen ylös.

Yksikön 2. persoona esiintyy aineistossani deiktisesti spesifinä paitsi erityyppisten, kielellistä tai ei-kielellistä reaktiota odottavien informoivien, kysyvien tai direktiivisten vierusparien etujäsenten osana myös sellaisissa vuoroissa, joissa äänessäolija kuvailee yksikön 2. persoonan viittauksen avulla toista keskustelun osanottajaa. Tällaiset vuorot voivat kertoa, mitä yksikön 2. persoonan viittauksen kohteena oleva henkilö tekee

puhetilanteessa tai on tehnyt aiemmin (esim. *sähä olit toivonu vaimollekki vähä pidempää tukkaa*) taikka millaista toimintaa häneen on kohdistunut tai millaisten asiantilojen osana hän on tai on ollut (esim. *sustaki on kuva siellä*). Tällaisissa vuoroissa esiintyy myös paljon vastaanottajan suoraa kuvailua (esim. *ku sä olit niin semmone; nii mut sie oot vaik kui paljo pitempi minuu*).

Sekä vastaanottajaa että tämän toimintaa kuvailevat vuorot voivat olla myös evaluatiivisia eli toimia osana kannanottoa, jolloin niillä arvioidaan viittauksen kohteena olevaa henkilöä tai esitetään kannanotto hänen toiminnastaan (ks. Goodwin & Goodwin 1992: 154; Tainio 1996: 83). Yksikön 2. persoonan sisältävät, evaluatiiviset vuorot voivat myös toimia osana laajempaa asennoitumisjaksoa, jossa osanottajat yhdessä tuottavat arvioita erilaisista kohteista, asettavat itsensä ja muut tiettyyn asemaan suhteessa arvio kohteeseen sekä liittoutuvat muiden asennoitujien kanssa (ks. Du Bois 2007: 139–140; ks. myös Thompson & Hunston 2000: 5).

Seuraavat kaksi esimerkkiä (4–5) havainnollistavat sitä, kuinka yksikön 2. persoonaa käytetään osana vastaanottajaa ja tämän toimintaa kuvailevaa kannanottoa. Esimerkit ovat katkelmia nuorten välisistä monenkeskisistä keskusteluista. Kummassakin esimerkissä yksikön 2. persoonan viittaus on deiktisesti spesifi; molemmissa tapauksissa viittaus sijoittuu sekvenssiin, jossa se on puhetilanteen toimintakontekstin perusteella selvästi osoitettu yhdelle tietylle henkilölle.

(4) [SG440]

01 ((Masa tulee paikalle kahvikupin kanssa))
=> Saara: ai **sä ostit** jo.
03 (0.2)
04 Masa: joo.
=> Saara: [**haluut sä** toisen sit.
06 Kaisa: [hm mts,
07 (0.4)
08 Masa: kyl täs voi eh[kä juoda.
09 Kaisa: [khhhhhh [.hh
10 Masa: [hä.
=> Kaisa: **fsä oot** nii kärsimätön sillee kaks sekunttii.f
12 (.)
13 Masa: nii oonkih.

Esimerkissä 4 on monta Masaan viittaavaa yksikön 2. persoonan ilmaisua, jotka esiintyvät erityyppisissä vuoroissa: ensin varmistuskysymys (r. 2), johon Masa vastaa partikkelilla (r. 4: *joo*), sitten hänen intentioitaan koskeva kysymys (r. 5), johon hän vastaa nollapersoonalausumalla (r. 8), ja kolmanneksi kannanotto hänen käyttäytymiseensä (r. 11), johon hän reagoi *nii*-partikkelista, yksikön 1. persoonassa olevasta verbimuodosta ja siihen liittyneestä *-kin*-partikkelista muodostuvalla lausumalla (r. 13). Kaikki yksikön 2. persoonan viittauksen sisältävät vuorot motivoituvat Masan toiminnasta: hän on käynyt ostamassa itselleen kahvia, vaikka Saara eli keskustelun tallentaja oli luvannut tarjota.

Esimerkissä 5 on kyse siitä, että keskustelun osanottajat katselevat valokuvia ja kommentoivat niitä.

(5) [SG346]

01 Kerttu: mä näytä hirvee is[olta,
=> Sanna: [AI TÄÄ ON I:HANA. sä oot niin
03 säteilevä?
04 Kerttu: nii no mä en tykkää itestäni taas si[inä (--)
05 Sanna: [must toi on ihana.

Osallistujat katselevat yhdessä Kertusta otettua kuvaa, ja katkelman aluksi Kerttu itse esittää oman, negatiivisen, yksikön 1. persoonassa olevan arvionsa kuvasta (r. 1). Tähän Sanna vastaa positiivisella arviolla, ensin kuvasta (r. 2: *AI TÄÄ ON I:HANA.*) ja sen jälkeen Kertusta kuvassa (r. 2–3: *sä oot niin säteilevä*). Kerttu tunnistaa viittauksen ja vahvistaa ymmärtäneensä sen viittaavan itseensä, mutta yrittää vielä tuoda esille oman kantansa epäonnistuneesta kuvasta (r. 4). Sanna kuitenkin tyrmää Kertun yrityksen ja toistaa oman evaluaationsa nimenomaan kuvasta: *must toi on ihana* (r. 5).

Yksikön 2. persoonan viittaus, joka sisältyy osanottajia koskevaan kuvailuun tai heihin liittyvään kannanottoon, tulkitaan deiktisesti spesifiksi ennen kaikkea sen perusteella, mitä puhetilanteessa tapahtuu tai on juuri tapahtunut. Kuvailevat ja kantaa ottavat, toiseen osanottajaan kohdistuvat vuorot liittyvät tyypillisesti niitä edeltävään kontekstiin, ja niihin sisältyy oletus siitä, että muut osanottajat jakavat äänessäolijan tulkinnan tilanteesta. Kun toinen on esimerkiksi hakenut kahvia ennen kuin kahvin tarjoaja on ehtinyt tiskille ja tätä on keskustelussa kommentoitu, on relevanttia olettaa muiden osaavan tulkita, että kahvin hakija on se, jota kuvataan kärsimättömäksi.

Vuoroilla, joissa yksikön 2. persoonan viittaus esiintyy osana vastaanottajan kuvailua tai arviointia, haetaan vahvistusta ilmaistuun asiointilaan tai kannanottoon puhutellulta vastaanottajalta. Juuri hänellä on siihen ensisijainen pääsy tai omakohtainen näkökulma – onhan yksikön 2. persoonan viittauksen kohteena oleva ”minä” oman itsensä ja toimintansa asiantuntija, jolla on oikeus myöntää tai kieltää itseensä kohdistunut väittäminen. Lähes aina yksikön 2. persoonan viittauksen kohteena olevat puhetilanteen osanottajat tunnistavatkin itse, milloin kuvailu liittyy heihin, ja tyypillisesti joko vahvistavat (esim. 4) tai kumoavat (esim. 5) heitä koskevan kannanoton tai luonnehdinnan.

Yhteen tiettyyn vastaanottajaan viittaavat yksikön 2. persoonan muodot voivat aineistossani esiintyä myös osana referointia. Tällöin yksikön 2. persoonan muodot toimivat tyypillisesti osana suoraa esitystä (ks. esim. Clift & Holt 2006: 3–5), jossa äänessäolija asettuu referoitavan henkilön asemaan ja ottaa tämän näkökulman. Keskustelulle tyypillisesti tällaiset yksikön 2. persoonan sisältävät referaatit sijoittuvat kertonavan jakson lomaan (ks. VISK § 1485). Referointijaksot laajentavat puhetilannetta ja sen kontekstia tuomalla referointitilanteen – kuvitteellisen tai todella tapahtuneeksi esitetyn – läsnä olevaksi meneillään olevaan puhetilanteeseen. Myös referointijaksoissa esiintyviä yksikön 2. persoonan viittauksia voi kuitenkin hahmottaa samalla tavalla

kuin muitakin yksikön 2. persoonan viittauksia. Keskustelijoiden täytyy tosin ymmärtää, että puhetilanne siirretään keskustelun välittömästä kontekstista kuvitteelliseen, jolloin yksikön 2. persoonan ensisijainen tulkintakonteksti on referoitava tilanne. Myös referointijaksoissa deiktisesti spesifeiksi tulkittavat yksikön 2. persoonan vuorot esiintyvät usein vastaanottajaa kuvailevissa ilmauksissa tai osana kysymyksiä tai muita vastaanottajaa puhuttelevia toimintoja.

Tiivistäen voidaan sanoa, että yksikön 2. persoonan viittaus tulkitaan tyypillisesti deiktisesti spesifiksi silloin, kun se esiintyy osana vakiintunutta vierusparia (esim. kysymys–vastaus, ehdotus – vastaus ehdotukseen, informointi – informaation vastaanottaminen, kannanotto–vastakannanotto) taikka kuvaa tai arvioi puhetilanteen osanottajaa tai hänen toimintaansa. Seuraavaksi tarkastelen, millaisissa konteksteissa ja millä perustein yksikön 2. persoonan viittaus voidaan tulkita viittaussuhteeltaan avoimeksi.

4.2 Yksikön 2. persoona ja avoin tulkinta

Yhteensä noin 20 prosentissa aineistoni kaikista yksikön 2. persoonan sisältävistä vuoroista yksikön 2. persoona on viittaussuhteeltaan avoin tai monitulkintainen siten, että se asettuu avoimen ja deiktisesti spesifin viittauksen välimaastoon. Ero avoimen ja monitulkintaisen viittauksen välillä on se, että jälkimmäinen säilyttää enemmän tai vähemmän selvästi avoimen tulkinnan rinnalla sellaisen tulkintamahdollisuuden, jossa yksikön 2. persoona viittaa spesifin osanottajaan. Avoin viittaus ei puolestaan ole kontekstissaan tulkittavissa vain yhteen tiettyyn keskustelun osanottajaan viittaavaksi.

Aineistoni monitulkintaisia yksikön 2. persoonan viittauksia edustaa esimerkki 6, jossa keskustelunaiheena on puhelinlaskujen jakaminen tasan samassa asunnossa asuvien kesken (esimerkki on ajalta ennen matkapuhelimien yleistymistä). Monitulkintainen yksikön 2. persoonan viittaus esiintyy Jannan kannanottovuorossa (r. 6). Kontekstin perusteella sen voidaan yhtäältä ajatella liittyvän siihen, mitä Salla kertoo aivan katkelman alussa (r. 1–3). Toisaalta yksikön 2. persoonan viittaus on myös tulkittavissa osaksi yleistä evaluoivaa kuvausta keskustelun aiheena olleesta tilanteesta (*sit sä aina lasket minuutteja*), jossa puhelinlasku jaetaan tasan ja puhelinlaskun jakajat joutuvat aina laskemaan minuutteja, ettei toinen laskun jakaja joudu maksamaan toisen kalliita puheluita. Esimerkissä 6 monitulkintaisuutta tukee myös Sallan responssi yksikön 2. persoonan sisältävään vuoroon (r. 7–10). Hän esittää nollapersonassa olevan vastakannanoton (r. 7–8), johon liittyy avoimeksi tulkittava yksikön 1. persoonan repliikki (r. 9; ks. Helasvuo 2008). Salla ei siis ainakaan selvästi osoita tulkinneensa yksikön 2. persoonan viittaavaan juuri itseensä vaan tarjoaa yksikön 2. persoonan viittauksen taustaksi yleistävän kuvauksen tietyntilanteesta olemisesta.

(6) [SG123]

01 Salla: ja ku em mä haluu mieltii semmosta. hh nytki just #ö#
02 joillekki soittaa kännyköihin sit mä soitan mejjän
03 Annille ö Norjaan, .hhh
04 Janna: mm,

05 Salla: ja:: (0.2) (#em mä nyt ö#),
 => Janna: sit **sä** aina [**lasket** minuutteja,]
 07 Salla: [se on inhottavaa] sit siit tulee
 08 itellekki sellai kauhee olo ku koko ajan kattoo
 09 kelloo et, .hhh ↓mä oon puhunu jo kymmenem↓
 10 minuuttia nyt pitää lopettaa, .hh °tai jotain°.

Aineistoni perusteella lähes kaikissa vuoroissa, joissa yksikön 2. persoonan viittaus on tulkittavissa avoimeksi tai monitulkintaiseksi, se esiintyy aivan tietyyppisissä konteksteissa: kuten edeltävässä esimerkissä yksikön 2. persoonan muotoja käytetään yleisesti luomaan avoin viittaus osana kerrontajaksoja, joissa kuvaillaan jollekulle tapahtuneita asioita tai kokemuksia taikka hypoteettisia tai mahdollisia tilanteita. Tällaiset kontekstit sisältävät usein myös kannanottoja kuvatuista asiainiloista, tilanteista tai kokemuksista. Samankaltaisia huomioita geneeriseksi kutsumastaan yksikön 2. persoonasta ovat esittäneet muun muassa Uusitupa (2017: 219–230) suomen rajakarjalaismurteista, Visapää (2008: 75–76) yleisemmin suomen kielestä, Kluge (2016: 508) saksasta sekä O'Connor (1994) ja Stirling ja Manderson (2011) englannista.

Se, että avoin yksikön 2. persoona on erityisen tyypillinen kerrontasekvensseissä, näkyy myös aineistossani yksikön 2. persoonan esiintymistiheydessä: siinä, missä deiktisesti spesifejä yksikön 2. persoonan tapauksia esiintyy tasaisesti läpi keskustelujen, avoimet tai monitulkintaiset yksikön 2. persoonan esiintymät kimppuuntuvat tiettyihin kohtiin, joissa käsitellään useimmiten itselle tai muille tapahtuneita kokemuksia. Näissä sekvensseissä esiintyy tyypillisesti myös paljon nollapersoonaa (ks. Suomalainen 2015: 74–79; Varjo & Suomalainen tulossa 2018), jonka kanssa yksikön 2. persoonan avoimella tai geneerisellä käytöllä on nähty olevan paljon samoja ominaisuuksia (ks. esim. Laitinen 1995: 347–348; Lappalainen 2015: 411–413; Varjo & Suomalainen tulossa 2018). Avointen yksikön 2. persoonan viittausten kimppuuntuminen tapahtuu joko saman, yksittäisen puhujan yhden vuoron sisällä tai toistensa lähettyvillä olevien vuorojen ympärillä taikka sitten useamman eri puhujan toisiaan seuraavissa vuoroissa. Jälkimmäisissä tapauksissa voidaankin ajatella, että yhden puhujan käyttämä avoin yksikön 2. persoonan viittaus saa myös muut käyttämään yksikön 2. persoonaa avoimesti omissa responsiivisissa vuoroissaan saman sekvenssin sisällä. Yksikön 2. persoonan viittauksen tulkitseminen avoimeksi liittyy siis osaltaan myös virittyneisyyteen (*priming*⁹) eli siihen, mitä persoonamuotoa tai rakennetta samasta tarkoitteesta on käytetty edeltävässä keskustelussa (ks. Bock & Griffin 2000; suomeksi ks. Priiki 2014; 2017: 15, 72; ks. myös Väänänen 2016: 97). Katson, että virittyneisyys liittyy aineistossani nimenomaan vuorovaikutuksen intersubjektiiviseen ulottuvuuteen: kollektiivisesti ja toistuvasti tapahtuva yhteisen kokemusmaailman rakentaminen on vahvasti läsnä, kun yksikön 2. persoonaa käytetään viittaussuhteeltaan avoimesti.

Kokemuskerrontajaksoissa yksikön 2. persoonan viittauksella tyypillisesti havainnollistetaan jotakin kerronnassa aiemmin esillä ollutta tilannetta tai asiantilaa ja tarjotaan siitä konkreettinen esimerkki. Näin tapahtuu myös esimerkissä 7, joka on

9. Käytän tässä yhteydessä termistä Priikin (2014, 2017) suomennosta.

katkelma kolmen nuoren, Toinin, Kaisan ja Masan, välisestä keskustelusta. Saman keskustelutallenteen alku oli aiemmin esillä esimerkin 4 yhteydessä. Toini, Kaisa ja Masa tuntevat toisensa seurakuntatoiminnan kautta. Esimerkissä 7 keskustelun aiheena on seurakunnan tapahtumiin osallistuminen. Kaisa argumentoi sen puolesta, että menemällä muuhun kuin omaan seurakuntaansa saa olla rauhassa ilman, että kukaan tulee häiritsemään.

(7) [SG440]

01 Kaisa: (nii) eim mä tiedä °tä°. (0.4) mu- ↑mum <mielest>
 02 tuntuu taas et just jossain toises seurakunnas
 03 miss_ei oo ni siel saa olla. (0.2)
 => tai si[is jos **sä meet** vaik johonki tuo-
 05 Masa: [onn_on.
 => Kaisa: #öö# no johonkit tuomasmessuun ni, (0.4) **sähäv**
 => **sa[at** istuus
 08 Toini: [nii.
 09 Kaisa: siel p[enkis.
 10 Masa: [nii.
 11 (0.6)

Katkelman alussa Kaisa aloittaa vuoronsa esittämällä oman mielipiteensä ja kannanottonsa puheenalaisena olevaan tilanteeseen. Siitä, että kyseessä on puhujan henkilökohtainen kannanotto, kertovat omaa asennetta esittelevä *mum* <mielest> (r. 1; ks. Rauniomaa 2007) sekä nollapersoonamuoto (*tuntuu*, r. 2), johon sisältyy tyypillisesti kokijan näkökulma (ks. Laitinen 2006: 225; myös Lappalainen 2015). Vuoron jatkuessa (r. 4, 6–7) Kaisa tarjoaa esimerkin juuri aiemmin nollapersoonan avulla kuvailemistaan olosuhteista (r. 1–3) ja siirtyy käyttämään yksikön 2. persoonaa. Kun persoona vaihtuu nollapersoonasta yksikön 2. persoonaan, myös näkökulma muuttuu. Tästä kertoo persoonanvaihdoksen lisäksi itsekorjauksiin tyypillisesti kuuluva partikkeliketju *tai siis* (r. 4), joka kertoo, että tulossa on vaihtoehtoinen, selittävä ja täsmen-tävä kuvaus edellä esitetylle (Sorjonen & Laakso 2005: 255–258). Yksikön 2. persoonan esiintymisen myötä kerronnassa siirrytäänkin tuntemusten kuvaamisesta toiminnan kuvaamiseen, mikä näkyy verbiensä tasolla (*tuntuu* vs. *meet* ja *saat istuu*).

Se, että yksikön 2. persoonaa käytetään esimerkissä 7 tarjoamaan konkreettinen, samastumisen mahdollistava esimerkki kuvatusta kokemuksesta, sopii hyvin yhteen Nielsenin, Fosgeraun ja Jensenin (2009: 127–129) tanskan *du*-pronominista tekemän havainnon kanssa: heidän mukaansa *du*-pronominilla on pragmaattinen rooli kerrontajaksossa aiemmin kuvatun toiminnan esimerkillistäjänä ja havainnollistajana (ks. myös Suomalainen 2015: 77; Varjo & Suomalainen tulossa 2018). Vastaavia tulkin-toja suomen yksikön 2. persoonan ”toissijaisesta käytöstä” on esittänyt jo yli 100 vuotta sitten Sirelius (1894: 112), jonka mukaan syy tällaiseen käyttöön on puhujan halu esittää kerrottavansa havainnollisesti (ks. myös Yli-Vakkuri 1986: 104). Se, että yksikön 2. persoonan viittausta käytetään aineistossani usein tarjoamaan konkreettinen esimerkki

aiemmin keskustelussa esillä olleesta asiantilasta, näkyy myös niissä verbeissä, jotka esiintyvät yksikön 2. persoonan avoimissa viittauksissa: tyypillisimmillään yksikön 2. persoona saa avoimen tulkinnan konkreettista ja agenttiivista toimintaa kuvaavien verbien kanssa.

Voidaan ajatella, että yksikön 2. persoonan viittaus avoimena menettää osin varsinaista merkitystään puhetilanteen osanottajiin viittaavana kieliopillisena keinona. Se ei siis suoraan viittaa kehenkään läsnäolijaan, vaikka se usein saattaa motivoitua heidän kokemuksistaan kuten esimerkiksi 7. Avoimena yksikön 2. persoonan viittaus pikemminkin luo viittauksen kohteensa siinä kontekstissa, jossa se esiintyy: avoimissa viittauksissa yksikön 2. persoonan muotojen voidaan katsoa rakentavan jonkinlaista esimerkki-toimijaa, joka konstruoidaan kielen rakenteen pintaan ja asetetaan puhetilanteeseen sen osanottajien yhteiseksi tarkastelun kohteeksi. Tämäntyyppinen kuvaus yksikön 2. persoonan yleistävistä muodoista ei ole uusi, vaan samantapaiseen näkemykseen ovat päätyneet myös Laitinen (2006: 225) ja Visapää (2008: 75–76). He ovat todenneet kognitiivisen kieliopin käsitteistöä hyödyntäen, että geneerisesti käytettynä yksikön 2. persoona objektivoi puheenalaisena olevan persoonan puhetilanteen ”näyttämön” lavalle ja profiloi sieltä paikan myös keskustelun osanottajille (ks. myös Langacker 1999: 49). Samansuuntaista ajattelua edustaa saksan *du*-rakenteita tutkinut Bredel (2002). Hänen mukaansa silloin, kun puhuja käyttää yksikön 2. persoonaa puhuessaan omista kokemuksistaan, *du*-perspektiivi käsillä olevaan tilanteeseen muuttaa puhujan tilanteen objektiksi (mas. 174).

Kun yksikön 2. persoonan viittauksia käytetään avoimesti, sen avulla kutsutaan vastaanottajaa tunnistamaan kuvattu tilanne tai kokemus ja potentiaalisesti myös samastumaan siihen. Motivaatio avoimeen käyttöön löytyy siis osaksi persoonan kanonisesta, deiktisestä käytöstä: deiktisesti spesifinkin yksikön 2. persoonan viittausuhteen rakentumisen kannalta on keskeistä, että vastaanottaja tunnistaa ja vahvistaa yksikön 2. persoonan viittauksen (ks. Sacks 1995 [1992]: 351). Avoimen yksikön 2. persoonan viittauksen kuvaaman tilanteen tunnistamisen tekeekin helppoksi nimenomaan sen muoto, jolla vastaanottajalle ikään kuin rakennetaan valmiiksi paikka lausuman sisäiseen todellisuuteen. Avoimenakin yksikön 2. persoona säilyttää paljon prototyyppisestä merkityksestään, minkä vuoksi se kutsuu vastaanottajaa reagoimaan, tunnistamaan kuvattua kokemusta ja mahdollisesti asettumaan viittauksen referentiksi (Stirling & Manderson 2011: 1583; Jensen & Gregersen 2016: 422; Suomalainen 2015: 71). Avoimen yksikön 2. persoonan tehtävät vuorovaikutuksessa rakentuvatkin viittauksen ankkuroinnin oletetulle laajenemiselle: avoimen yksikön 2. persoonan käytöllä puhuja voi ulkoistaa kokemuksensa, ojentua toista eli vastaanottajaa kohti ja rakentaa yhteistä, intersubjektivistista kokemusta (Suomalainen 2015: 79).

Tätä yksikön 2. persoonan avoimiin viittauksiin sisältyvää samastumispotentiaalia keskustelun osanottajat usein hyödyntävät nimenomaan sellaisissa sekvensseissä, joissa he kertovat omista, henkilökohtaista kokemuksistaan¹⁰ muille (engl. *telling of personal experience*, O'Connor 1994). Tätä havainnollistaa esimerkki 8. Se on katkelma kam-

10. Myös Yli-Vakkuri (1986: 105) toteaa, kuinka “[p]erimmältään puhuja monesti tarkoittaa itseään käyttäessään yleistävää yksikön 2. persoonan muotoa”.

paamon asiakaspalvelutilanteesta¹¹, jossa kampaaja Niina leikkaa asiakkaan eli Tarun hiuksia. Hiustenleikkuun lomassa Taru kertoo matkastaan ja siihen liittyvistä kokemuksista. Ennen esimerkin 8 katkelmaa Taru on juuri kertonut, kuinka hän perheineen oli ollut matkalla Tukholmassa, ja maininnut ravintoloita, joissa perhe oli syönyt. Esimerkkikatkelmassa Taru kuvailee, kuinka hän söi erityisen herkullista kalakeittoa eräässä tukholmalaisessa ravintolassa. Huomion kohteena olevat yksikön 2. persoonan muodot esiintyvät Tarun vuoroissa riveillä 26 (*sä voit*) ja 32 (*sä syöt*).¹²

(8) [SG108]

01 Taru: ja sitte me syötiin Kaisan kalakeittoa siinä
 02 Hötorgetin alakerrassa kuten faina[hhihf
 ((Poistettu 23 riviä, joissa Taru kuvailee kalakeittoa Niinalle.))
 => Taru: ja leipää ja **sä voit** ottaa kuinka paljo tahansa
 27 (.) ja ne tulee tämmösii kulhois (.) siis (.)
 28 tämmönen iso (.) korkee kulho ((vie kädet eteensä
 29 ja esittää kulhon muotoja ja kokoa käsillään))
 30 ja se oon kuu#maa#,
 31 (0.2) ((Taru vie kädet takaisin kampaajaviitan alle))
 => Taru: ja kuule ku **sä: syöt** sitä niin se menee niinku
 33 WUHh tänne fott[(h)aa .hhhf
 34 Niina: [fhehehef
 35 Taru: et se [on aika,
 36 Niina: [se on varmaan hyvää.

Katkelman alussa (r. 1–2) Taru ankkuroi kerrontasekvenssissä kuvatun kokemuksen omaan kokemusmaailmaansa liittyväksi. Poistetun jakson aikana (23 riviä) hän kuvailee, millaista Kaisan kalakeitto on ja miten sitä asiakkaille tarjoillaan. Tämän jälkeen Taru siirtyy käyttämään yksikön 2. persoonaa (*ja sä voit ottaa kuinka paljo tahansa*, r. 26), joka esiintyy hänen vuorossaan myös myöhemmin (*ku sä syöt sitä niin se menee niinku WUHh tänne fott(h)aa .hhhf*, r. 32–33). Kummassakin tapauksessa yksikön 2. persoona esiintyy osana preesensmuotoista kerrontaa, joka ei kuvaile puhe-tilannetta. Preesensmuoto onkin tässä kontekstissa tulkittava dramaattiseksi preesensiksi, jonka avulla puhuja tarkastelee mennyttä tilannetta ikään kuin silminnäkijänä, kuin hän olisi läsnä menneessä (Laitinen 1998: 83). Esimerkissä 8 avoin yksikön 2. persoonan viittaus yhdessä dramaattisen preesensin, puhujan eleisiin ja kehoon viittavien demonstratiivi-ilmausten (r. 27–28, 33) ja kehollisen toiminnan kanssa rakentaa kuvattavan tilanteen havainnollistusta, jonka avulla tilanne tuodaan puhehetkeen,

11. Katkelma on samasta tallenteesta (SG108), josta on poimittu myös esimerkki 3. Esimerkeissä 3 ja 8 kampaaja Niina on sama, mutta asiakkaat ovat eri henkilöitä.

12. Yksikön 2. persoona esiintyy rivillä 32 myös muodossa *kuule*. Se on periaatteessa yksikön 2. persoonan imperatiivimuoto, mutta sitä käytetään keskustelussa partikkelimaisesti (Hakulinen, Keevallik Eriksson & Lindström 2003). *Kuule* ei siis toimi esimerkissä varsinaisena direktiivinä, vaan sillä on pikemminkin intersubjektiivinen, vastaanottajan huomiota kohdistava funktio (ks. myös Keevallik 2003).

vastaanottajankin havaittavaksi ja koettavaksi. Tätä kautta myös kuulijalle eli Niinalle avautuu silminnäkiäpaikka Tarun kokemaan tilanteeseen. Näin kuvattu kokemus rakentuu subjektiivisen sijaan intersubjektiiviseksi, puhetilanteen osanottajien potentiaalisesti jakamaksi ja heille yhtä lailla saatavissa olevaksi – tai ainakin sellaiseksi puhetilanteessa konstruoituna (ks. myös Suomalainen 2015: 72–73).

Yhteisymmärryksen kannalta kiintoisaa on, ettei (avoimen) yksikön 2. persoonan käyttö omista kokemuksista puhuttaessa johda aineistossani väärinkäsityksiin. Avoimen yksikön 2. persoonan viittauksen sisältäviin vuoroihin tuotetut responsit päinvastoin osoittavat, että vuorovaikutuksen osanottajat näyttävät erittäin sujuvasti ymmärtävän, milloin yksikön 2. persoonaa käytetään havainnollistamaan ja rakentamaan yhteistä kokemusta (ks. myös Kluge 2016). Myös esimerkissä 8 avoimen yksikön 2. persoonan vuoron vastaanottaja Niina ymmärtää, että kyse on tietynlaisen kokemuksen kuvailusta ja siihen liittyvästä kannanotosta, ja hän tuottaakin vastakannanoton *se on varmaan hyvää* (r. 36). Partikkeli *varmaan* osoittaa hänen arvionsa Tarun tarinaan perustuvaksi ja sen pohjalta oletettavaksi päätelmäksi eikä siis hänen henkilökohtaiseen kokemukseensa perustuvaksi tiedoksi (ks. VISK § 1606).

Yksikön 2. persoonan avoimessa käytössä puhetilanteen sisäinen ja ulkopuolinen maailma kohtaavat mielenkiintoisella tavalla. Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että avoimilla viittauksilla voidaan laajentaa puhetilanteen origoa eli deiktistä keskusta välittömän puhetilanteen ulkopuolelle. Tällainen avoimella viittauksella tehty puhetilanteen laajentuminen voidaan ymmärtää kahtena samanaikaisena, toisiinsa kietoutuneena prosessina: Ensinnäkin puhetilanteen ulkopuolinen narratiivi voidaan tuoda yksikön 2. persoonan avoimen viittauksen avulla osaksi puhetilannetta, osanottajille yhteisesti tarkasteltavaksi. Toisekseen avoimella yksikön 2. persoonan viittauksella voidaan yrittää sijoittaa keskustelun osanottajat puheenalaisena olevan kertomuksen maailmaan ja siis diskursiivisesti rakentaa heidät osaksi meneillään olevaa narratiivia. Tämä johtuu siitä, että yksikön 2. persoonan muodot rakentavat vastaanottajan kieliopin keinoin osaksi tilanteen kuvausta ja tarjoavat mahdollisuuden samastua kuvatussa tilanteessa olevan toimijan asemaan (ks. Visapää 2008: 78).

Edellä esitettyjen seikkojen valossa avointa yksikön 2. persoonaa viittaavana ilmauksena voitaisiinkin mielestäni käsitellä sellaisena viittauksena, joka yksilöi tietynlaisen toiminnan tai kokemuksen, ei spesifiä keskustelun osanottajaa, ja jonka viittausala on aina näin ollen yhtä tarkkarajaista tarkoitetta laajempi. Tällaisena viittauskeinona avoin yksikön 2. persoona avaa kontekstissaan uuden, potentiaalisesti jaetun näkökulman käsillä olevaan tilanteeseen. Tätä käsitelen seuraavassa luvussa.

5 Henkilökohtaisesta yhteiseen – avoimet viittaukset puhetilanteen jäsentäjinä

Edellisessä luvussa ehdotin, ettei avoimen yksikön 2. persoonan viittauksien keskeinen tehtävä ole viitata tiettyyn tarkoitteeseen vaan pikemminkin tarjota kuvaus jostakin tietystä tilanteesta ja siihen liittyvästä kokemuksesta. Viittausuhdetta keskeisemmäksi avoimesti käytettyä yksikön 2. persoonaa tarkastellessa nouseekin persoonamuodon

käyttö intersubjektiivisessä funktiossa: esiintymiskontekstissaan yksikön 2. persoonan viittauksen käyttö toimii keinona kategorisoida kuvatun kokemuksen edellyttämä toimijuus osanottajien väliseksi, yhteisesti tunnistetuksi ja potentiaalisesti jaetuksi.

Avoimesti käytetty yksikön 2. persoona sijoittuu mielenkiintoisella tavalla äänessä-olijan ja vastaanottajien huomiopiirien risteykseen. Siinä missä deiktisesti spesifi yksikön 2. persoona viittaa tarkoitteeseensa tai kohteeseensa eikä siis varsinaisesti osoita sitä tarkastelun kohteeksi, tarjoaa avoin yksikön 2. persoona kuvattua kokemusta vastaanottajankin havainnoitavaksi ja tulkittavaksi (vrt. Etelämäki 2006: 98¹³). Se, että avoin yksikön 2. persoonan viittaus kutsuu vastaanottajaa tunnistamaan kuvatun kokemuksen, liittyy yksikön 2. persoonan semantiikkaan ja pragmatiikkaan, joita kuvasin alaluvussa 2.1. Koska yksikön 2. persoonan ankkurointi tapahtuu vuorovaikutustilanteessa, jossa kuulija tyyppillisesti ymmärtää yksikön 2. persoonan viittaavan itseensä, voidaan yksikön 2. persoonan katsoa kutsuvan vastaanottajaa asettumaan kuvatun tilanteen diskursiiviseksi subjektiksi *interpellaation* (ks. Althusser 1984 [1970]) kautta: persoonaviittauksen voidaan tulkita syntyvän prosessissa, jossa puhuteltava henkilö tunnistaa itsensä puheessa, identifioituu yksikön 2. persoonan kautta kuvattuun tilanteeseen ja kielentää tämän identifiointiprosessin. Deiktisesti spesifi yksikön 2. persoonan viittaus syntyy tyyppillisesti sellaisessa vuorovaikutustilanteessa, jossa viittauksen sisältävän vuoron vastaanottaja ymmärtää ja vahvistaa itsensä viittauksen referentiksi. Interpellaation tarkastelu on kuitenkin relevanttia myös avointen yksikön 2. persoonan viittausten suhteen, sillä avoimenkin yksikön 2. persoonan voidaan katsoa hakevan vastaanottajalta kuvatun tilanteen tunnistamista ja ainakin potentiaalista kykyä asettua avoimen viittauksen tilanteen subjektin asemaan.

Yksikön 2. persoonan viittauksen syntyemisessä on kyse viittauksen *tunnistamisesta* ja siihen *samastumisesta*. Visapää (2008: 68), luonnehtiessaan epäspesifiä inhimillistä kokemusta kuvaavia konstruktioita, erottaa tunnistamisen ja samastumisen toisistaan. Tunnistamisella hän tarkoittaa sitä, että vastaanottaja pystyy maailmankokemuksensa perusteella tunnistamaan kuvatun tilanteen. Tunnistaminen taas mahdollistaa edelleen samastumisen, jossa vastaanottaja eläytyy kuvatun tilanteen ja kokijan maailmaan. (Mp.) Tällainen jaottelu on myös avointen yksikön 2. persoonan viittauksien kannalta relevantti, varsinkin kun otetaan huomioon ne kontekstit, joihin avoin yksikön 2. persoonan viittaus tyyppillisesti sijoittuu. Tyyppillisessä esiintymisympäristössään, kokemuskerrontasekvensseissä, yksikön 2. persoonan avoimella viittauksella tarjotaan kuvattu kokemus vastaanottajille tunnistettavaksi ja sitä kautta mahdollisesti myös samastuttavaksi, mikäli vastaanottajat kykenevät asettamaan itsensä yksikön 2. persoonalla kuvatun esimerkkitoimijan asemaan tai jopa tunnistavat itsensä kuvatusta kokemuksesta.

Toisinaan yksikön 2. persoonan avoimella viittauksella tunnistettavaksi ja potentiaalisesti samastumisen kohteeksi tarjottava kokemus voi motivoitua puhujalle itselleen todella tapahtuneista asioista (ks. esim. 8), mutta yksikön 2. persoonalla tunnis-

13. Myös Etelämäki (2006: 98–99) käyttää termiä *referentiaalinen avoimuus* kuvatessaan pronomien *tämä* ja *tuo* referentiaalisuutta. Avoimuus kuitenkin tarkoittaa käsittäkseni hänen tutkimuksessaan hieman eri asiaa kuin omassani, vaikka avoimuus Etelämäelläkin (ks. mp.) liittyy nimenomaan *tämä*- ja *tuo*-pronomien potentiaaliin esittää tarkoite yhteisen havainnoinnin kohteena.

tettavaksi tarkoitettu kokemus voi myös olla jonkin kolmannen osapuolen (*third party*, ks. Linell 2009: 99–105) kokemus. Se, että tällaiseen kokemukseen viitataan yksikön 2. persoonalla, tuo kuvatun kokemuksen osaksi puhetilanteen maailmaa sekä avaa sen tunnistettavaksi ja mahdollisesti myös samastuttavaksi vuorovaikutuksen osanottajille. Tässä mielessä avoimen yksikön 2. persoonan käyttö kokemuksista puhuttaessa impliikoikin, että vuorovaikutuksen osanottajilla on jaettu episteeminen pääsy viittauksen kohteena olevaan tilanteeseen (ks. Heritage 2012: 4).

Havainnollistan tätä esimerkin 9 avulla. Katkelma on samasta keskustelusta kuin esimerkki 7. Esimerkissä 9 puheenaihe on niinkin abstrakti kuin mitä on apostolisuus tai mitä tarkoittaa apostolina toimiminen. Ennen katkelmaa osanottajat ovat osoittaneet, että heillä on jonkinlainen esiyymmärrys ja mielipide asiasta. Tässä katkelmassa apostolisuutta ja sen osatekijöitä siirrytään määrittelemään yhdessä, kun kuvaillaan, mitä apostolina toimiminen on:

(9) [SG440]

01 Kaisa: niinkup Paavali [tai sillee et sehäj just on.
 02 Toini: [nii ko[sksa sehän tarvii kus se
 03 Masa: [nii.
 04 Toini: on tavallaan niinkus semmonen niinku, (1.2) siis
 05 mänitsör tai s(h)emmonen [tiätsä niinku, (0.6)
 06 Kaisa: [mm,
 => Toini: et **sä meet** jonnekki **alotat** tyhjäst >ensi **sum pitää**<
 08 ↑evankeli[oida ihmiset tulee uskooh; (.) .hh
 09 Masa: [mm::,
 => Toini: ja sit **sum pitää** ↑opettaa
 11 ni[it et ne .hh (.) osaa olla] uskovii.
 12 Kaisa: [mm[::?
 13 Masa: [ni opettaan ni[i,
 14 Kaisa: [nih,
 15 (0.4)
 => Toini: seuraa[vaks **sä** niinku,
 17 Kaisa: [kyl[läh,
 => Masa: [sum pitää hoitaa
 19 niitten [sielua ja pastoroida,
 => Kaisa: [ja PAImen[taak kanssa se että **sä** n(h)iinku,
 => Toini: [sum pitää osata, (.) antaa niille
 22 profeetaal[lises[tin niinku,
 => Kaisa: [pidät,
 24 Masa: [joo.
 25 Kaisa: kylläh;
 26 (0.4)
 => Toini: tiedonsanaa ja sit, (0.2) sit **sä** niin#ku#, (0.8)
 => sit **sä annat** sen eteempäij ja **jatkat seuraavaam**

29 paikka[ah?
 30 Kaisa: [niih,
 31 Masa: mjaa.
 32 (2.0)
 33 Kaisa: mth on nää aika him-, (.) himmeit jut-, (0.2)
 34 tai sillee,

Katkelma alkaa sillä, että Kaisa tarjoaa esimerkin apostolista (r. 1: *Paavali*) ja Toini jatkona sille jonkinlaisen määritelmän apostolille (r. 4–5: *semmonen niinku, (1.2) siis mänitsör tai s(h)emmonen tiätsä niinku,*). Määritelmässään Toini kutsuu muita osanottajia tunnistamaan ja tulemaan mukaan määrittelyyn jaettua ja yhteistä maaperää implikoivalla *tiätsä*-ilmauksella (r. 5). Tämän jälkeen hän siirtyy käyttämään yksikön 2. persoonaa avoimesti, havainnollistaessaan aiemmin (r. 5) esittämänsä kuvausta: *sä meet jonneki alotat tyhjäst >ensi sum pitää< ↑evankelioida ihmiset tulee uskooh; (.) .hh ja sit sum pitää ↑opettaa niit et ne .hh (.) osaa olla uskovii* (r. 7–8, 10–11). Avoin yksikön 2. persoonan viittaus Toinin vuorossa sijoittuu sekvenssissä kohtaan, jossa tarjotaan esimerkki ja siihen liittyvä toimintamalli, ja näin ollen se konkretisoi edellä kuvattua.

Lisäksi voidaan ajatella, että Toini kuvauksellaan avaa kuvatun tilanteen yhteisesti tarkasteltavaksi. Hän asettaa apostolina toimimisen kuvauksen yhteisen määrittelyn alaiseksi ja näin implikoi, että apostolina toimimisen periaatteet kuuluvat jollain tapaa osanottajien yhteiseen tietopohjaan. Kaisa ja Masa vahvistavatkin tämän oletuksen. He tuottavat Toinin yksikön 2. persoonan vuoroon myönteiset responsit (r. 12–14), jotka sisältävät edellisen vuoron sisältöön kiinnittymistä osoittavat *niin*-partikkelit (ks. Sorjonen 1999: 183; 2001: 139–140, 154). Masan lausuma *ni opettaan nii*, (r. 13) vielä lisäksi toistaa Toinin vuoron sisältöä. Kiintoisaa esimerkissä on myös se, että Toinin vuoron jälkeen avoimeksi tulkittavaa yksikön 2. persoonaa alkavat käyttää myös Masa (r. 18–19) ja Kaisa (r. 20, 23), kun he jatkavat ja täydentävät Toinin aloittamaa kuvausta apostolin tehtävistä. Kaisan ja Masan yksikön 2. persoonan avointa käyttöä voi kuvata Toinin vuoroa kaiuttavaksi, ja esimerkissä näkyikin intersubjektiiivinen virittyneisyys avointen yksikön 2. persoonan viittausten käyttöön (ks. alalukua 4.2). Läpi esillä olevan sekvenssin keskustelun osanottajien välillä vallitsee vahva samanmielisyyys, mistä kielivät myönteiset dialogipartikkelit (esim. *nih, kylläh, joo*) sekä muiden osanottajien Toinin vuoroa vahvistavat, täydentävät ja osin myös sen kielellistä sisältöä toistavat (erityisesti r. 18–19) vuorot. Yksikön 2. persoonan avointen viittausten kimpun sisältävän kollektiivisen kerrontajakson sulkee Kaisan arvio juuri kuvatuista asioista (r. 33–34).

Esimerkissä 9 keskustelun osanottajien välittömästä kokemusmaailmasta irrallinen mutta heille selvästi tuttu ja tunnistamisen mahdollistava kokemus (”apostolisuus”) rakennetaan ja määritellään puhetilanteessa intersubjektiiivisesti, puhujien välisessä toiminnassa ja heidän jakamaan kuvauksena, jossa yksikön 2. persoonan viittaus toimii keskustelijoita yhdistävänä vuorovaikutuksellisenä keinona. Tällaisissa tapauksissa yksikön 2. persoonan viittauksen avoimen käytön voidaankin ajatella rakentavan puhetilanteen taustaa symmetriseksi. Siinä missä kertomussekvenssit yleensä jäsenyivät taustaltaan epäsymmetriseksi toiminnaksi, jossa puhujalla on ensisijainen pääsy kuvattuihin

tapahtumiin (ks. Sacks 1974: 344–345; Routarinne 1997: 146; 2003), tuo yksikön 2. persoonan avoin käyttö kerrontasekvensseihin symmetrisyyttä, koska se konstruoi kuvatuksen kokemuksen tai asiointilan sellaiseksi, johon osanottajilla on yhteinen, jaettu pääsy.

Avoimen yksikön 2. persoonan viittauksen myötä puhetilanteen näkökulma tyyppillisesti avartuu ja muuttuu (vrt. O'Connor 1994: 64; persoonapronomineista kuvaamassa näkökulman muutosta ks. myös Lappalainen 2015: 413, 426; Raevaara 2015: 180–183). Näkökulman muutosta seuraa asennonvaihdos eli muutos läsnäolijajoukon osallistujaroleissa (ks. Goffman 1981; Seppänen 1998: 30–31): yksikön 2. persoonan avoin viittaus puhuttelee kaikkia osanottajia ja kutsuu heidät jakamaan näkökulman – ja ehkä myös kuvatuksen – äänessäolijan kanssa. Näin avoimetkin viittaukset siis jäsentävät puhetilannetta ja sen osallistumiskehikkoa, vaikkakaan eivät välttämättä yhtä konkreettisella tavalla kuin deiktisesti spesifit, puhetilanteen osanottajiin viittavat ilmaukset (vrt. Helasvuo 2008: 192).

6 Lopuksi

Olen tässä artikkelissa kuvannut, kuinka yksikön 2. persoonaa käytetään suomenkielisisä arkikeskusteluissa ja millaisia viittaussuhteita sille tällaisessa kontekstissa muodostuu. Huomion kohteena ovat olleet sellaiset keskustelun vuorot, jotka sisältävät joko deiktisesti spesifin, avoimen tai näiden välimaastoon sijoittuvan, monitulkintaisen yksikön 2. persoonan viittauksen. Artikkelin tavoitteena on ollut kuvata yksikön 2. persoonan käytön variaatiota viittaussuhteiden näkökulmasta. Olen tarkastellut, kuinka viittaussuhteet rakentuvat osana vuorovaikutuksessa meneillään olevaa toimintaa, sekä eritellyt, millä tavalla deiktisesti spesifien ja avointen yksikön 2. persoonan viittausten esiintymiskontekstit eroavat toisistaan. Lisäksi olen kuvannut, millä perusteilla yksikön 2. persoonan viittaus tulkitaan avoimeksi ja kuinka avoimet yksikön 2. persoonan viittaukset jäsentävät sitä puhetilannetta, jossa ne esiintyvät.

Deiktisesti spesifi yksikön 2. persoona viittaa yksiselitteisesti yhteen, tiettyyn puhetilanteeseen osoitettuun tarkoitteeseen. Tällainen viittaus on 71 prosentissa aineistoni yksikön 2. persoonan sisältävistä vuoroista. Yksikön 2. persoonan deiktisesti spesifit viittaukset ovat erityisen yleisiä vakiintuneen vierusparin muodostavissa keskustelun toiminnoissa kuten kysymyksissä ja pyynnöissä. Lisäksi deiktisesti spesifi yksikön 2. persoona esiintyy yleisesti sellaisissa vuoroissa, joiden avulla äänessäolija kuvaa yhtä tiettyä keskustelun osanottajaa, tämän toimintaa tai tähän liittyviä asiointiloja. Toisinaan tällaiset kuvaukset ovat arvioivia ja esiintyvät osana kannanottoja.

Avoimet yksikön 2. persoonan viittaukset ovat puolestaan sellaisia yksikön 2. persoonan esiintymiä, joissa yksikön 2. persoona ei viittaa (ainoastaan) keskustelun välittömään toiseen osapuoleen eli vastaanottajaan vaan laajemmin. Avoin yksikön 2. persoona viittaa yksittäisen keskustelun osanottajan sijaan pikemminkin tietynlaiseen kokemukseen tai tiettyssä tilanteessa tapahtuneeseen tai mahdolliseen toimintaan. Monitulkintaiset yksikön 2. persoonan viittaukset puolestaan sijoittuvat deiktisesti spesifien ja avointen yksikön 2. persoonan viittausten välimaastoon, ja ne tyyppillisesti säilyttävät myös deiktisesti spesifin, yhteen puhetilanteen osanottajaan ankkuroituvan tulkinta-

mahdollisuuden avoimen tulkinnan rinnalla. Avoimet ja monitulkintaiset yksikön 2. persoonan viittaukset ovat tyypillisiä kerrontasekvensseissä, joissa jaetaan kokemuksia, evaluoidaan tai arvioidaan asioita ja asiointiloja sekä kuvataan hypoteettisia tilanteita. Näissä kerrontasekvensseissä yksikön 2. persoona sijoittuu tyypillisesti sellaiseen kohtaan, jossa havainnollistetaan jotakin aiemmin esillä ollutta ja annetaan siitä esimerkki. Usein avoimet tai monitulkintaiset yksikön 2. persoonan esiintymät myös kimppuuntuvat tiettyihin kohtiin keskustelua.

Avoimet yksikön 2. persoonan viittaukset yksilöivät kokemuksen, joka halutaan nostaa yhteisen tarkastelun kohteeksi. Muiden osanottajien oletetaan tunnistavan kuvattu kokemus ja heille annetaan mahdollisuus myös samastua siihen. Koska yksikön 2. persoonan muotojen käyttö sijoittaa kuvitteellisen toimijan kuvattuun kokemukseen, voidaan yksikön 2. persoonan avointa viittausta käyttää tuomaan kyseinen kokemus osaksi puhetilanteen maailmaa. Lisäksi kokemus, joka on kuvattu avointa yksikön 2. persoonan viittausta käyttäen, esitetään taustaltaan symmetrisenä ja konstruoidaan sellaiseksi, että osanottajilla on siihen yhteinen, jaettu pääsy. Avoin yksikön 2. persoona siis jäsentää puhetilannetta mutta abstraktilla, intersubjektiivisella tasolla, ja sen käytön myötä puhetilanteen näkökulma muuttuu ja avartuu. Yksikön 2. persoonan avoin viittaus toimiikin keinona jäsentää ja luoda kokemuksia, jotka ylittävät yksilöraajat ja heijastavat vuorovaikutuksen kollektiivista, yhteistä ja jaettua luonnetta.

Lähteet

Aineistolähteet

Arkisyn. Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktinen tietokanta. Tietokanta rakennettu Turun yliopistossa, aineisto Helsingin yliopiston Keskusteluntutkimuksen arkistosta ja Turun yliopiston Lauseopin arkistosta. Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielen tutkimuksen oppiaine, Turun yliopisto.

Kirjallisuuskäsitteet

- ALTHUSSER, LOUIS 1984 [1970]: Ideologia ja ideologiset valtiokoneistot. – Louis Althusser, *Ideologiset valtiokoneistot* s. 86–143. Suomentaneet Leevi Lehto ja Hannu Sivenius. Helsinki & Tampere: Kansankulttuuri & Vastapaino.
- AUER, PETER – STUKENBROCK, ANJA 2018: When ‘you’ means ‘I’. The German 2nd Ps.Sg. pronoun *du* between genericity and subjectivity. – *Open Linguistics* 4 s. 280–309. <https://doi.org/10.1515/opli-2018-0015>.
- BENVENISTE, ÉMILE 1971 [1966]: *Problems in general linguistics*. Miami Linguistic Series No. 8. Kääntänyt Mary Elizabeth Meek. Florida: University of Miami Press.
- BIG, YUNG-O 1991: The multiple uses of the second person singular pronoun *ni* in conversational Mandarin. – *Journal of Pragmatics* 16 s. 307–321. [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(91\)90084-B](https://doi.org/10.1016/0378-2166(91)90084-B).
- BOCK, KATHRYN – GRIFFIN, ZENZI 2000: The persistence of structural priming. Transient activation or implicit learning. – *Journal of Experimental Psychology. General* 129 s. 177–192.

- BREDEL, URSULA 2002: "You can say *you* to yourself". Establishing perspectives with personal pronouns. – Carl Friedrich Graumann & Werner Kallmeyer (toim.), *Perspectives and perspectivation in discourse* s. 167–180. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hcp.9.11bre>.
- CLIFT, REBECCA – HOLT, ELIZABETH 2006: Introduction. – Elizabeth Holt & Rebecca Clift (toim.), *Reporting talk. Reported speech in interaction* s. 1–15. Cambridge: Cambridge University Press.
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH – SELTING, MARGRET 2001: Introducing interactional linguistics. – Margret Selting & Elizabeth Couper-Kuhlen (toim.), *Studies in interactional linguistics* s. 1–22. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/sidag.10.02cou>.
- 2018: *Interactional linguistics. Studying language in social interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DE COCK, BARBARA – KLUGE, BETTINA 2016: On the referential ambiguity of personal pronouns and its pragmatic consequences. – *Pragmatics* 26 s. 351–360. <https://doi.org/10.1075/prag.26.3.01dec>.
- DREW, PAUL – COUPER-KUHLEN, ELIZABETH 2014: Requesting – from speech act to recruitment. – Paul Drew & Elizabeth Couper-Kuhlen (toim.), *Requesting in social interaction* s. 1–34. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/slsi.26.01dre>.
- DU BOIS, JOHN 2007: The stance triangle. – Robert Englebretson (toim.), *Stancetaking in discourse. Subjectivity, evaluation, interaction* s. 139–182. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/pbns.164.07du>.
- DUVALLON, OUTI – PELTOLA, REA 2017: Deontic readings of the imperative through the prism of force dynamic relations. Permissive and preventive utterances with the discourse marker *vaa(n)* in Finnish. – *Journal of Pragmatics* 120 s. 17–34. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2017.08.005>.
- ETELÄMÄKI, MARJA 2006: *Toiminta ja tarkoite. Tutkimus suomen pronomininistä tämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ETELÄMÄKI, MARJA – HERLIN, ILONA – JAAKOLA, MINNA – VISAPÄÄ, LAURA 2009: Kielioppi käsitteistyksenä ja toimintana. Kognitiivista kielioppia ja keskusteluanalyysia yhdistämässä. – *Virittäjä* 113 s. 162–187.
- FLORES-FERRÁN, NYDIA 2009: Are you referring to me? The variable use of *UNO* and *YO* in oral discourse. – *Journal of Pragmatics* 41 s. 1810–1824. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.09.024>.
- FREMER, MARIA 1999: Du som generisk referens i samtal. – Lars-Gunnar Andersson (toim.), *Svenskans beskrivning* 23 s. 116–124. Lund: Lund University Press.
- 2000: Va e du då. Generiskt du hos ungdomar och vuxna talare. – Ulla-Britt Kotsinas, Anna-Brita Stenström & Eli-Marie Drange (toim.), *Ungdom, språk og identitet. Rapport fra et nettverksmøte* s. 133–147. København: Nordisk Ministerråd.
- GOFFMAN, ERVING 1981: *Forms of talk*. Oxford: Basil Blackwell.
- GOODWIN, CHARLES – DURANTI, ALESSANDRO 1992: Rethinking context. An introduction. – Alessandro Duranti & Charles Goodwin (toim.), *Rethinking context. Language as an interactive phenomenon* s. 1–42. Cambridge: Cambridge University Press.
- GOODWIN, CHARLES – GOODWIN, MARJORIE HARNESS 1992: Assessments and the construction of context. – Alessandro Duranti & Charles Goodwin (toim.), *Rethinking context. Language as an interactive phenomenon* s. 147–189. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAKULINEN, AULI 1987: Avoiding personal reference in Finnish. – Jef Verschueren & Marcella Bertuccelli Papi (toim.), *The pragmatic perspective. Selected papers from the 1985*

- International Pragmatics Conference* s. 141–153. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/pbcs.5.12hak>.
- 1997: Vuorottelujäsennys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 32–55. Tampere: Vastapaino.
- HAKULINEN, AULI – KEEVALLIK ERIKSSON, LEELO – LINDSTRÖM, JAN 2003: *Kuule, kule, hördu* – projicerande praktiker i finska, estniska och svenska samtal. – Bengt Nordberg, Leelo Keevallik Eriksson, Kerstin Thelander & Mats Thelander (toim.), *Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson* s. 199–218. Uppsala: Institutionen för nordiska språk.
- HAKULINEN, AULI – SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1992: Finnish *kato*. From verb to particle. – *Journal of Pragmatics* 18 s. 527–549. [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(92\)90118-U](https://doi.org/10.1016/0378-2166(92)90118-U).
- HANKS, WILLIAM 1992: The indexical ground of deictic reference. – Alessandro Duranti & Charles Goodwin (toim.), *Rethinking context. Language as an interactive phenomenon* s. 43–76. Cambridge: Cambridge University Press.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 2008: Minä ja muut. Puhujaviitteisyys ja konteksti. – *Virittäjä* 112 s. 186–206.
- 2014: Searching for motivations for grammatical patterns. – *Pragmatics* 24 s. 453–476. <https://doi.org/10.1075/prag.24.3.02hel>.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – LAITINEN, LEA 2006: Person in Finnish. Paradigmatic and syntagmatic relations in interaction. – Lyle Campbell & Marja-Liisa Helasvuo (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space, and person* s. 173–207. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/cilt.277.14hel>.
- HERITAGE, JOHN 1996 [1984]: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Suomentaneet Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen & Soile Veijola. Helsinki: Gaudeamus.
- 2012: Epistemics in action. Action formation and territories of knowledge. – *Research on Language and Social Interaction* 45 s. 1–29. <https://doi.org/10.1080/08351813.2012.646684>.
- HERITAGE, JOHN – CLAYMAN, STEVEN 2010: *Talk in action. Interactions, identities, and institutions*. Language in Society 38. Chichester: Wiley-Blackwell.
- HOLMBERG, ANDERS 2010: Referring to yourself in self-talk. – Jan Wouter Zwart & Mark de Vries (toim.), *Structure preserved. Studies in syntax for Jan Koster* s. 185–192. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/la.164.21hol>.
- DE HOOP, HELEN – TARENSKEEN, SAMMIE 2015: It's all about you in Dutch. – *Journal of Pragmatics* 88 s. 163–175. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2014.07.001>.
- JAKOBSON, ROMAN 1971 [1957]: Shifters, verbal categories and the Russian verb. – *Selected writings of Roman Jakobson* 2 s. 130–147. The Hague: Mouton.
- JENSEN, TORBEN JUEL 2009: Generic variation? Developments in use of generic pronouns in late 20th century spoken Danish. – *Acta Linguistica Hafniensia. International Journal of Linguistics* 41 s. 83–115. <https://doi.org/10.1080/03740460903364128>.
- JENSEN, TORBEN JUEL – GREGERSEN, FRANS 2016: What do(es) you mean? The pragmatics of generic second person pronouns in modern spoken Danish. – *Pragmatics* 26 s. 417–446. <https://doi.org/10.1075/prag.26.3.04jen>.
- KAMIO, AKIO 2001: English generic *we*, *you*, and *they*. An analysis in terms of territory of information. – *Journal of Pragmatics* 33 s. 1111–1124. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(00\)00052-7](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(00)00052-7).
- KEEVALLIK, LEELO 2003: *From interaction to grammar. Estonian finite verb forms in conversation*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 34. Uppsala.

- KITAGAWA, CHISATO – LEHRER, ADRIENNE 1990: Impersonal uses of personal pronouns. – *Journal of Pragmatics* 14 s. 739–759. [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(90\)90004-W](https://doi.org/10.1016/0378-2166(90)90004-W).
- KLUGE, BETTINA 2016: Generic uses of the second person singular – how speakers deal with referential ambiguity and misunderstandings. – *Pragmatics* 26 s. 501–522. <https://doi.org/10.1075/prag.26.3.07klu>.
- LAITINEN, LEA 1992: *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1995: Nollapersoona. – *Virittäjä* 99 s. 337–357.
- 1998: Dramaattinen preesens poeettisena tekona. – Lea Laitinen & Lea Rojola (toim.), *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta* s. 81–136. Tietolipas 160. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2006: Zero person in Finnish. A grammatical resource for construing human reference. – Lyle Campbell & Marja-Liisa Helasvuo (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space, and person* s. 209–231. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/cilt.277.15lai>.
- LANGACKER, RONALD 1999: *Grammar and conceptualization*. Cognitive Linguistics Research 14. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 2002: Deixis and subjectivity. – Frank Brisard (toim.), *Grounding. The epistemic footing of deixis and reference* s. 1–28. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LAPPALAINEN, HANNA 2015: Omaa vai yhteistä? Nollapersoona, itseen viittaamisen rajat ja kategorisointi. – Marja-Leena Sorjonen, Anu Rouhikoski & Heini Lehtonen (toim.), *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit* s. 403–443. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAURANTO, YRJÖ 2015: *Direktiivisyyden rajoja. Suomen kielen vaihtokauppsyntaksia*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1180-7>.
- LAURY, RITVA 1997: *Demonstratives in interaction. The emergence of a definite article in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2002: Interaction, grounding and third-person referential forms. – Frank Brisard (toim.), *Grounding. The epistemic footing of deixis and reference* s. 83–111. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LEINO, PENTTI – ÖSTMAN, JAN-OLA 2008: Language change, variability, and functional load. Finnish genericity from a constructional point of view. – Jaakko Leino (toim.), *Constructional reorganization* s. 37–88. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/cal.5.03lei>.
- LERNER, GENE H. 1996: On the place of linguistic resources in the organization of talk-in-interaction. “Second person” reference in multi-party conversation. – *Pragmatics* 6 s. 281–294. <https://doi.org/10.1075/prag.6.3.02ler>.
- LINELL, PER 2009: *Rethinking language, mind and world dialogically. Interactional and contextual theories of human sense-making*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- LÄNKELÄ, JAAKKO 1867: *Suomen kielen kielioppi. Alkeisopetuksen tarpeeksi*. Hämeenlinna: E. E. Eurén.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MALAMUD, SOPHIA 2012: Impersonal indexicals. *One, you, man, and du*. – *The Journal of Comparative Germanic Linguistics* 15 (1) s. 1–48. <https://doi.org/10.1007/s10828-012-9047-6>.
- MÄKI, MARITA 2014: Se on ihan kiinni siitä miten sää sen otat ja miten sää siitä ajattelet. *Reaaliaikatu tutkimus sä-passiivista tamperelaisnuorten puhekielessä*. Suomen kielen pro

- gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406131747>.
- NIELSEN, SØREN BECK – FOSGERAU, CHRISTINA FOGTMANN – JENSEN, TORBEN JUEL 2009: From community to conversation – and back. Exploring the interpersonal potentials of two generic pronouns in Danish. – *Acta Linguistica Hafniensia. International Journal of Linguistics* 41 s. 116–142. <https://doi.org/10.1080/03740460903364151>.
- O’CONNOR, PATRICIA 1994: ‘You could feel it through the skin’. Agency and positioning in prisoners’ stabbing stories. – *Text* 14 (1) s. 45–75. <https://doi.org/10.1515/text.1.1994.14.1.45>.
- OJAJÄRVI, JUSSI 2000: Imperialistinen sä-puhe – kun sä ajat formulaa. – *Kielikello* 3/2000.
- PRIIKI, KATRI 2014: Kaakkois-Satakunnan henkilöviitteiset *hän, se, tää* ja *toi* subjekteina. – *Sananjalka* 56 s. 86–107.
- 2017: *Hän, se, tää vai toi? Vuorovaikutussosiolingvistinen tutkimus henkilöviittauksista Kaakkois-Satakunnan nykypuhekielessä*. Turun yliopiston julkaisuja C432. Turku: Turun yliopisto.
- RAEVAARA, LIISA 2015: *Hyvä päivä olla minä, mä ja meitsi*. Minän vaihtelevat asemat ja identiteetit helsinkiläisnuorten puheessa. – Marja-Leena Sorjonen, Anu Rouhikoski & Heini Lehtonen (toim.), *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit* s. 174–213. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAUNIOMAA, MIRKA 2007: Stance markers in spoken Finnish. *Minun mielestä* and *minusta* in assessments. – Robert Englebretson (toim.), *Stancetaking in discourse* s. 221–252. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/pbns.164.09rau>.
- ROSSI, GIOVANNI 2012: Bilateral and unilateral requests. The use of imperatives and *Mi X?* interrogatives in Italian. – *Discourse Processes* 49 s. 426–458. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2012.684136>.
- ROUTARINNE, SARA 1997: Kertomuksen rakentaminen. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 138–155. Tampere: Vastapaino.
- 2003: *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinoina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SACKS, HARVEY 1974: An analysis of the course of a joke’s telling in conversation. – Richard Bauman & Joel Sherzer (toim.), *Explorations in the ethnography of speaking* s. 337–353. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1995 [1992]: *Lectures on conversation I & II*. Toimittanut Gail Jefferson. Cambridge: Blackwell Publishing.
- SACKS, HARVEY – SCHEGLOFF, EMANUEL – JEFFERSON, GAIL 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. – *Language* 50 s. 696–735. <https://doi.org/10.2307/412243>.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. – OCHS, ELINOR – THOMPSON, SANDRA 1996: Introduction. – Elinor Ochs, Emanuel A. Schegloff & Sandra Thompson (toim.), *Interaction and grammar. Studies in interactional sociolinguistics* 13 s. 1–51. Cambridge: Cambridge University Press.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1998: *Läsnäolon pronominit. Tämä, tuo, se ja hän viittaamassa keskustelun osallistujaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2000: *Sinä ja suomalaiset. Yksikön toisen persoonan yleistävästä käytöstä*. – *Kielikello* 3/2000.
- SETÄLÄ, E. N. 1880: *Suomen kielen lause-oppi. Oppikirjan koe*. Helsinki: K. E. Holm.
- SIEWIERSKA, ANNA 2004: *Person*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SILVERMAN, KAJA 1983: *The subject of semiotics*. New York: Oxford University Press.
- SILVERSTEIN, MICHAEL 1976: Shifters, linguistic categories, and cultural description. – Keith H. Basso & Henry A. Selby (toim.), *Meaning in anthropology* s. 11–55. Albuquerque: Uni-

versity of New Mexico Press.

- SIRELIUS, U. T. 1894: *Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvun kielimurteesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – *Virittäjä* 103 s. 170–194.
- 2001: *Responding in conversation. A study of response particles in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – LAAKSO, MINNA 2005: Katko vai eiku? Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät. – *Virittäjä* 109 s. 244–271.
- STIRLING, LESLEY – MANDERSON, LENORE 2011: About *you*. Empathy, objectivity and authority. – *Journal of Pragmatics* 43 s. 1581–1602. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.12.002>.
- SUOMALAINEN, KARITA 2015: *Kenen ääni, kenen kokemus? Yksikön 2. persoonan vuorovaikutuksen välineenä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015092514052>.
- SURAKKA, ANNE 2011: *Yleistävän yksikön 2. persoonan käyttö inkerinsuomessa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20110436>.
- TAINIO, LIISA 1996: Kannanotoista arkikeskustelussa. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja II* s. 81–108. Kieli 10. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- THOMPSON, GEOFFREY – HUNSTON, SUSAN 2000: Evaluation. An introduction. – Susan Hunston & Geoffrey Thompson (toim.), *Evaluation in text. Authorial stance and the construction of discourse* s. 1–27. New York: Oxford University Press.
- UUSITUPA, MILLA 2011: *Avoimet persoonaviittaukset rajakarjalaismurteissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20110443>.
- 2017: *Rajakarjalaismurteiden avoimet persoonaviittaukset*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 117. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- VARJO, MIKAEL – SUOMALAINEN, KARITA (tulossa 2018): From zero to ‘you’ and back. A mixed methods study comparing the use of two open personal constructions in Finnish. – *Nordic Journal of Linguistics* 41.
- VILKUNA, MARIA 1989: *Free word order in Finnish. Its syntax and discourse functions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VISAPÄÄ, LAURA 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktiosta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio. <http://scripta.kotus.fi/visk> (6.7.2018).
- VÄÄNÄNEN, MILJA 2016: *Subjektin ilmaiseminen yksikön 2. persoonassa. Tutkimus suomen vanhoista murteista*. Turun yliopiston julkaisuja C430. Turku: Turun yliopisto.
- WILLIAMS, LAWRENCE – VAN COMPERNOLLE, RÉMI 2009: *On versus tu and vous*. Pronouns with indefinite reference in synchronous electronic French discourse. – *Language Sciences* 31 s. 409–427. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2007.11.001>.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku: Turun yliopisto.
- ZOBEL, SARAH 2016: A pragmatic analysis of German impersonally used first person singular ‘ich’. – *Pragmatics* 26 s. 379–416. <https://doi.org/10.1075/prag.26.3.03zob>.

Liite

Litterointimerkit

Sävelkulku

Prosodisen kokonaisuuden lopussa

.	laskeva intonaatio
;	lievästi laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
<	glottaaliklusiili

Prosodisen kokonaisuuden alussa tai sisällä

↑	sana tai tavu lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	sana tai tavu lausuttu ympäristöä matalammalta
sjiis	äänteen tai tavun painotus

Päällekkäisyydet ja tauot

[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko (vähemmän kuin 0.2 sekuntia)
(0.5)	mikrotaukoa pidempi tauko; pituus sekunnin kymmenesosina
=	kaksi vuoroa liittyy toisiinsa saumatta

Puhenopeus, äänen voimakkuus ja äänen laatu

><	nopeutettu jakso
<>	hidastettu jakso
joo:	äänteen venytys
oo	muuta puhetta vaimeampi jakso
JOO	äänen voimistaminen
#	nariseva ääni
@ @	äänen laadun muutos

Hengitys ja nauru

.hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia
hhh	uloshengitys; yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia
.joo	sana lausuttu sisäänhengittäen
j(h)oo	sana lausuttu nauraen
εjooε	hymyillen lausuttu jakso

Muita merkkejä

ju-	sana jää kesken
(joo)	epäselvästi kuultu sana tai jakso
(--)	sana tai jakso, josta ei ole saatu selvää
((itkee))	litteroijan kommentteja ja selityksiä

SUMMARY

***Sinä* 'you', context, and ambiguity: Second-person singular reference in everyday Finnish conversation**

This article examines the second-person singular reference in everyday Finnish conversation. Second-person singular forms are primarily used to refer to the addressee, but they can also be employed to create open reference, so that they do not refer exclusively to the addressee, but rather are more generic in their sphere of reference. The aim of the article is to describe the variation in the usage of second-person singular forms in Finnish conversations from the point of view of reference, and to analyse the special characteristics of open second-person singular reference forms in contrast to deictically specific ones. The study adopts the framework of interactional linguistics, supplemented by cognitive grammar. The data employed in the study consists of approximately 11.5 hours of video recordings of everyday face-to-face conversation in Finnish.

In the data, deictically specific second-person singular forms are the most frequent. They occur in the first turns of adjacency pairs like questions or requests, as well as in such turns that describe or evaluate the addressee or her actions. Open second-person singular forms are less frequent, but they are typical in sequences that involve evaluation, accounts of personal experience, and the description of hypothetical states of affairs. In such sequences, the open second-person singular is frequently used to exemplify concrete action in a specific situation. The article shows that while deictically specific second-person singular forms refer to a particular individual, open second-person singular forms refer to a specific state of affairs on a general level or identify a certain experience.

The results of the study highlight the fact that creating personal reference is always part of a wider sequential action and can be used to modify the participation framework of the speech situation. Deictically specific second-person singular reference forms are typically used for selecting a particular party to produce the next turn, whereas the second-person singular with open reference is often employed in the course of interaction to establish beliefs and experiences that are construed as mutual and potentially shared.

***Sinä*, konteksti ja monitulkintaisuus: Yksikön 2. persoonan viittaukset arkikeskustelussa**

Artikkeli käsittelee yksikön 2. persoonan viittauksia suomenkielisissä arkikeskusteluissa. Aihetta lähestytään tarkastelemalla rinnakkain deiktisesti spesifejä, yhteen tiettyyn vastaanottajaan viittaavia yksikön 2. persoonan muotoja ja yksikön 2. persoonan viittaus-suhteiltaan avoimia esiintymiä, joissa yksikön 2. persoona ei viittaa ainoastaan yhteen vastaanottajaan vaan laajemmin. Artikkelin tavoitteena on kuvata yksikön 2. persoonan käytön variaatiota viittausuhteiden näkökulmasta, tarkastella, kuinka viittausuhteet rakentuvat osana vuorovaikutuksessa meneillään olevaa toimintaa, ja hahmotella yksikön 2. persoonan avointen viittauksen erityispiirteitä suhteessa deiktisesti spesifeihin viittauksiin. Tutkimuksen näkökulma on vuorovaikutuslingvistinen, mutta siinä hyödynnetään myös kognitiivisen kieliopin käsitteistöä. Aineisto koostuu 11,5 tunnista videoituja kahden- ja monenkeskisiä kasvokkaikekskusteluja. Analyysia varten kerätty aineistokokoelma kattaa 1 035 puheenvuoroa, jotka sisältävät yhden tai useamman yksikön 2. persoonan esiintymän. Analyysissa on käytetty keskustelunanalyttistä menetelmää.

Yksikön 2. persoonan deiktisesti spesifit viittaukset ovat aineistossa huomattavasti yksikön 2. persoonan avoimia viittauksia yleisempiä. Deiktisesti spesifit viittaukset esiintyvät tavallisimmin vakiintuneen vierusparin muodostavissa keskustelun toiminnoissa, kuten kysymyksissä ja pyynnöissä, sekä kuvailevissa tai kantaa ottavissa vuoroissa, jotka kohdistuvat tiettyyn osanottajaan tai tämän toimintaan. Avoimet viittaukset puolestaan ovat tyypillisiä kerrontasekvensseissä, joissa jaetaan kokemuksia, arvioidaan asioita ja asiointiloja sekä kuvataan hypoteettisia tilanteita. Avoin viittaus sijoittuu useimmiten sellaiseen kohtaan kerrontajaksoa, jossa havainnollistetaan jotakin aiemmin esillä ollutta ja annetaan siitä esimerkki. Artikkelissa osoitetaan, että siinä missä deiktisesti spesifit yksikön 2. persoonan viittaukset yksilöivät yhden tietyn osanottajan, avoimet yksikön 2. persoonan viittaukset viittaavat yksittäisten tarkoitteiden sijaan pikemminkin kokemuksiin taikka tiettyssä tilanteessa tapahtuneeseen tai mahdolliseen toimintaan.

Tulokset osoittavat, että persoonaviittaus on aina osa laajempaa keskustelussa tapahtuvaa toimintaa ja tällaisena se jäsentää myös puhetilannetta ja sen osallistumiskehikkoa. Yksikön 2. persoonan deiktisesti spesifit viittaukset siirtävät useimmiten vuoron yhdeltä puhujalta toiselle, kun taas yksikön 2. persoonan avoimella viittauksella voidaan nostaa tietty kokemus yhteisen tarkastelun kohteeksi ja tarjota sitä muille osanottajille tunnistettavaksi ja mahdollisesti myös samastuttavaksi.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.m.sukunimi@utu.fi

Kirjoittaja on suomen kielen väitöskirjatutkija Turun yliopistossa.